

PRACE KOMISJI EUROPEJSKIEJ W ZAKRESIE SEKTORA OBRONNEGO

dr Paulina ZAMELEK
Departament Polityki Zbrojeniowej MON

Abstract

The article presents the initiatives, that the European Commission has undertaken with regard to the European defence sector, which traditionally was in the member states domain. The article describes the process in which the Commission strengthens its competences on various aspects of internal market that influence defence enterprises and the way that member States procure military systems. At the same time, the existing prerogatives concerning the essential security interests enshrined in the EU Treaties received a new interpretation, which stimulates integration process of defence sector leading to an increase in EU competitiveness.

Key words – Komisja Europejska; przemysł obronny; wspólny rynek; Europejski rynek obronny; konsolidacja; zamówienia obronne

Proces integracji Unii Europejskiej (UE) w zakresie sektora obronnego umożliwił niektórym instytucjom europejskim zwiększenie ich władzy w obszarach, które tradycyjnie były uważane za obszary istotnych interesów bezpieczeństwa i obronności państwa. Siłą napędową tego procesu stały się takie aspekty jak koncentracja rynku obronnego, internacjonalizacja produkcji, współpraca międzynarodowa oraz wspólny rozwój uzbrojenia. Działania te rozwijają się wraz z rozwojem Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPZiB) oraz Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (EPBiO). Narodowy protekcjonizm jest postrzegany na szczeblu UE jako powód nieefektywności europejskiego rynku obronnego i braku możliwości stworzenia efektywnej polityki wobec przemysłu obronnego. Dlatego wszelkie unijne inicjatywy o charakterze formalnoprawnym ukierunkowane są na zintensyfikowanie współpracy między państwami UE i wzrost konkurencji między podmiotami przemysłowymi sektora obronnego.

Realny wpływ na działania związane z europejskim sektorem obronnym mają liczne instytucje unijne. Do najważniejszych i najaktywniejszych w kwestiach przemysłowego sektora obronnego zalicza się: Komisję Europejską, Parlament

Europejski, Radę Europejską, Radę Unii Europejskiej, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, jak również Komitet Społeczno-Ekonomiczny. Wśród nich wszystkich, to właśnie **Komisja Europejska** (KE) najsilniej wpływa na kształtowanie polityki przemysłowej w zakresie sektora obronnego. Analiza propozycji i działań tej instytucji europejskiej jest przedmiotem niniejszego artykułu.

Angażowanie się w politykę w zakresie przemysłu obronnego ...

Zgodnie z informacjami publikowanymi przez samą **Komisję Europejską**, realizuje ona **europejską politykę w zakresie przemysłu obronnego**, która ma na celu promowanie konkurencji, innowacyjności, wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) i zapewnienie silnej bazy przemysłowej na rzecz Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. W centrum uwagi KE jest tzw. „pakiet obrony”, czyli zestaw dokumentów określających zasady nowoczesnej polityki i ramy prawne przyczyniające się do poprawy konkurencyjności, wprowadzenia większej przejrzystości i ukrócenia zbędnej biurokracji w sektorze obronnym¹.

Tak odważne kształtowanie zasad i formułowanie priorytetów w zakresie przemysłu obronnego jest relatywnie nowym elementem w polityce KE. Kwestie przemysłu obronnego – rozumianego w ścisłe politycznym wymiarze – były do tej pory domeną samych państw członkowskich i podejścia międzyrządowego, ale nie ponadnarodowego. Natomiast obszar ingerencji KE w sprawę sektora obronnego był ograniczony do wyrobów podwójnego zastosowania². W latach 80. XX w. Rada Ministrów w ramach Wspólnot Europejskich odrzucała wszelkie propozycje liberalizacji europejskiego handlu wyrobami obronnymi i harmonizacji procedur pozyskiwania sprzętu wojskowego (SpW)³.

Jednakże KE, w swojej **roli regulatora wspólnego rynku Unii Europejskiej**, przez dwie ostatnie dekady wielokrotnie sygnalizowała chęć bliższego przyjrzenia się sprawom uzbrojenia w Europie. Mając w swoich intencjach wprowadzenie większej efektywności w sektorze obronnym, KE już w 1990 r. stwierdzała, że *również w interesie Wspólnoty jest przeniesienie ochrony wyposażenia obronnego i handlu całkowicie pod dyscyplinę wspólnego rynku, która m.in. wiązałaby się z usunięciem art. 223*

¹ *Europejska polityka przemysłu obronnego*. Komisja Europejska. www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/defence-industrial-policy/index_en.htm (18 sierpnia 2013).

² Por. P. Wiczorek, *Perspektywy współpracy Polski z państwami NATO w sferze przemysłu obronnego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa–Toruń 1998, s. 33–35; J. Mawdsley, *The Gap between rhetoric and reality: Weapons Acquisition and ESDP*, Bonn International Center for Conversion (BICC), Bonn 2002, s. 4.

³ Publikacje KE z lat 80. XX w. wskazują na brak intencji do ingerowania Wspólnot Europejskich w sprawę produkcji i handlu uzbrojeniem sprzętem wojskowym. Por. G. Rdzanek, *Eurosamoloty. Trudne początki europejskiej współpracy zbrojeniowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 206 za: D. Greenwood, *Report on a Policy for Promoting Defence and Technological Cooperation Among West European Countries*, Komisja Europejska Wspólnot Europejskich, Bruksela 1980; A. Fergusson, *Report on Arms Procurement within a Common Industrial Policy and Arms Sales*, Parlament Europejski, 1-455/83, 27 czerwiec 1983, Luksemburg. Dopiero początek lat 90-tych XX w., podczas kadencji komisarza Sir Leona Brittan podejmowano próbę zniesienia art. 223 Traktatu Rzymskiego podczas negocjacji nad Traktatem ustanawiającym UE, którą storpedowały państwa członkowskie. Por. G. Rdzanek, *Eurosamoloty...*, s. 209.

*Traktatu Rzymskiego*⁴. Spowodowało to powolne dołączanie w tym okresie kwestii uzbrojenia do europejskiego nurtu integracji. Jednakże, **konsolidacja narodowych przemysłów obronnych** w rozumieniu KE, która ma być skutkiem integracji gospodarczej, dąży do osiągnięcia dwóch podstawowych celów⁵:

– harmonizacji programów badawczych i zamówień obronnych, co służyłoby racjonalizacji globalnych wydatków wojskowych UE i sprzyjało powstawaniu EPBiO;

– tworzeniu ogólnoeuropejskiego rynku obronnego, wolnego od barier narodowych, co oznaczałoby osiągnięcie w pełni wolnej konkurencji w tym zakresie.

Po realizacji serii prac studyjnych i analitycznych dotyczących różnych aspektów przemysłu obronnego i lotniczego w UE, KE zaczęła prezentować własne propozycje dotyczące kierunków integracji sektora obronnego i tworzenia europejskiego rynku obronnego. W pierwszej kolejności dotyczyło to aktów **prawa miękkiego** jak komunikaty, raporty i wytyczne, których celem było przyczynienie się do zapewnienia skuteczności i przejrzystości działań Wspólnoty, a także do umocnienia własnej legitymacji prawnej w obszarze, dla którego wydawane były akty *sui generis*, które praktycznie nie mają mocy wiążącej, ale mogą wywoływać skutki prawne⁶.

... i pomoc w restrukturyzacji

Jedną z funkcji KE było finansowe **wspieranie restrukturyzacji przemysłu obronnego** poprzez różne programy realizowane w ramach instrumentów objętych funduszami strukturalnymi. Ich celem jednak nie było inwestowanie w przemysł obronny *sensu stricto*, ale wsparcie poszczególnych regionów poprzez dostarczenie ogólnogospodarczej pomocy rozwojowej. Pomimo to stały się one symbolem europejskiej solidarności i współodpowiedzialności za ekonomiczno-społeczne konsekwencje podjętego rozbrojenia okresu pozimnowojennego. W odniesieniu do regionów silnie uzależnionych od przemysłu obronnego, wsparcie było realizowane poprzez takie programy jak PERIFRA I, PERIFRA II, KONVER I i KONVER II, OBJECTIF-2 czy ADAPT.

W 1991 r. KE przyjęła program PERIFRA I, a rok później PERIFRA II, które były ukierunkowane na obszary peryferyjne borykające się ze szczególnie poważnymi problemami ekonomicznymi, m.in.: wysoką stopą bezrobocia, degradacją środowiska naturalnego lub odizolowaniem (peryferyjnością). Te programy nie skupiały się bezpośrednio na przemyśle obronnym, ale pomogły w rekonwersji

⁴ Por. U. Mörth, *Competing frames in the European Commission – the case of the defence industry and equipment issue*, „Journal of European Public Policy”, 2000, vol. 7, nr 2, s. 173–189; U. Mörth, *Framing the defence industry equipment issue – the case of the European commission*, SCORE Rapportserie, 1999, no 1. www.score.su.se/polopoly_fs/1.26646.1320939805!/19991.pdf (8 sierpień 2013).

⁵ P. Turczyński, *Przemysł zbrojeniowy Unii Europejskiej na początku XXI wieku*, „Polska w Europie”, 2004, no 3 (47), s. 97–123.

⁶ A. Zawidzka, *Wspólnotowe prawo pochodne w: Unia Europejska. System prawny, porządek instytucjonalny, proces decyzyjny*, J. Barcz (ed.), KSAP – Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2009, pp. 337–339.

niektórych podmiotów związanych z wojskiem, w przypadkach gdzie skutki demilitaryzacji związanej z wycofaniem wojsk radzieckich i likwidacją baz wojskowych oraz większości zakładów zbrojeniowych były najbardziej widoczne i dotkliwe. Trend ten potwierdza skala wykorzystania środków – spośród 53 projektów subwencionowanych przez program, 21 związanych było z ograniczeniem aktywności wojskowej⁷.

Programy KONVER i KONVER II, realizowane w latach 1994–1997 w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, miały na celu rekonwersję regionów uzależnionych od przemysłu obronnego i baz wojskowych. W ramach tych programów realizowano wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw, przywracano do „cywilnego” stanu były ośrodki wojskowe, realizowano działania związane z promocją turystyki i tworzeniem ośrodków szkoleniowych i treningowych. Możliwość skorzystania z funduszy dostępnych w ramach tych programów była uzależniona od ujęcia w programie rozwoju regionalnego – danego państwa członkowskiego i wnioskach kierowanych przez nie do Komisji Europejskiej – poszczególnych regionów i problemów strukturalnych. Szacuje się, że w wyniku realizacji tylko programu KONVER w okresie 1994–2001, wydatkowano około 700 mln €. Największym beneficjentem ówczesnie okazały się regiony byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, ale niemal wszystkie państwa europejskie ubiegały się o przyznanie podobnej pomocy finansowej ze środków unijnych⁸.

Istotą programu OBJECTIF-2 było zmniejszenie skali dysproporcji w poziomie rozwoju gospodarczego państw członkowskich Wspólnot Europejskich. Dotyczył on obszarów zagrożonych likwidowaniem schyłkowych gałęzi przemysłu w regionach o niskim stopniu industrializacji, stąd wsparcie tego programu polegało na wspieraniu rozwoju nowych form działalności gospodarczej i aktywności zawodowej pracowników, którzy utracili zatrudnienie w różnych przedsiębiorstwach przemysłowych. Branża przemysłu obronnego okazała się jego dużym beneficjentem w wielu krajach, w szczególności w odniesieniu do rozbudowy infrastruktury przedsiębiorstw, realizacji szkoleń lub kształcenia personelu w drugiej specjalności zawodowej⁹.

Z kolei program ADAPT realizował podejście horyzontalne do zmian strukturalnych poprzez antycypację zmian na rynku pracy. W wyniku tego programu udzielono wsparcia pracownikom zagrożonym bezrobociem wynikającym ze zmian wprowadzanych w strukturze przemysłowej i systemie produkcji (poprawa kwalifikacji, wsparcie zatrudnienia). Wsparcie restrukturyzacji przemysłów obron-

⁷ N. Hooper, N. Cox, *The European Union Konver programme*, „Defence and Peace Economics”, 1996, vol. 7, nr 1, s. 75–94.

⁸ S. Kurinia, *Współczesna brytyjska myśl obronno-ekonomiczna*, AON, Warszawa 2000, s. 148; W. Stankiewicz, *Konwersja zbrojeń: oczekiwania i fakty*, Bellona, Warszawa 1999, s. 14–16.

⁹ M. Szlachta, *Restrukturyzacja i konwersja przemysłu zbrojeniowego Francji w latach 1989–2002* (rozprawa doktorska), AON, Warszawa 2000, pp. 179–183; P. Wieczorek, *Przemysł obronny państw NATO w nowych realiach polityczno-wojskowych i ekonomicznych*, PISM, Warszawa 1994, pp. 25.

nych przez KE miało również wymiar szkoleń dotyczących zarządzania zmianą w przemyśle obronnym i oczekiwań w zakresie restrukturyzacji. Takim narzędziem była seria konferencji organizowanych w latach 2007–2008 w ramach forum restrukturyzacji i kierowanych do przedsiębiorstw sektora obronnego i strony rządowej wszystkich państw członkowskich UE¹⁰.

Pisząc komunikaty ...

W styczniu 1996 r. KE zaprezentowała dokument *Wyzwania stojące przed europejskim przemysłem związanym z obronnością: wkład do działań na poziomie europejskim*¹¹, który został przyjęty przez Parlament Europejski oraz Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny i stał się podstawą do debaty, w wyniku której ustalono trzy punkty zbieżności. Pierwszym punktem była wola utrzymania w ramach UE bazy przemysłowo-technologicznej przemysłu związanego z obronnością. Po drugie, Unia Europejska stanowi preferowane ramy działań dla przemysłu związanego z obronnością, uzupełniając inne narodowe i instytucjonalne formy działań dotyczących sektora obronnego. Trzecim uzgodnionym stanowiskiem była potrzeba połączenia różnych strategii dostarczanych poprzez te formy współpracy ze względu na szczególną naturę przemysłu obronnego¹². Komunikat ten, zgodnie z swoim tytułem miał się skupić na kwestiach przemysłu związanego z obronnością, ale mając na uwadze poruszane w nim aspekty ekonomiczne i polityczne dotyczące struktury przemysłu, jego restrukturyzacji i konkurencyjności, fragmentacji rynkowej, narzędzi rynku wewnętrznego i wymiaru zewnętrznego wpływających na przemysł, nie pomijając oczywiście działań w zakresie bezpieczeństwa i obronności, ewidentne jest, że dotyczy on nie tylko kwestii wyrobów podwójnego zastosowania.

W listopadzie 1997 r. KE zaprezentowała drugi komunikat zatytułowany *Wdrażanie strategii UE w zakresie przemysłów związanych z obronnością*¹³, który jest kontynuacją wcześniejszego raportu dotyczącego przemysłu obronnego. Wyrażono w nim bardzo pragmatyczne podejście do przemysłu obronnego i rynku wyrobów obronnych. Wyraźnie przedstawiona jest podwójna natura przemysłu obronnego, stanowiącego główny środek produkcji SpW, jak również podstawę dla realizacji WPZiB. Zaproponowano też powrót do restrykcyjnej interpretacji artykułu 296 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE). Ale przede wszystkim mówi się w nim o **europejskiej polityce zbrojeniowej**, którą powiązuje się z innymi politykami wspólnotowymi, w szczególności dotyczącymi przemy-

¹⁰ *Anticipating restructuring in the European Defence Industry*. O. Bergstrom (red.), BIPE, Paryż, marzec 2008. www.ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=782&eventsId=164&langId=pl&moreDocuments=yes&tableName=events (30 sierpnia 2012)

¹¹ Komunikat Komisji Europejskiej, *The challenges facing the European defence-related industry: a contribution for action at European level* (COM(96)10 final), Bruksela, 24 stycznia 1996.

¹² Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Implementing European Union strategy on defence-related industries* (COM(97) 583 final), Bruksela, 4 grudnia 1997, s. 5.

¹³ *Ibidem*.

slu, handlu, opłat celnych, regionów, konkurencji, innowacji i badań. Do komunikatu dołączony był projekt wspólnego działania Rady UE w zakresie europejskiej polityki zbrojeniowej, który miał być przyjęty na podstawie ówczynie obowiązującego art. J.2 Traktatu o Unii Europejskiej w wersji Traktatu z Maastricht (TUE), oraz konkretny plan działań dla 14 powiązanych obszarów i celów określonych dla przemysłów związanych z obronnością¹⁴. Ta inicjatywa KE nie przyniosła znaczącego postępu, ponieważ państwa członkowskie nie zgadzały się ani co do istoty wspólnej polityki zbrojeniowej, ani jej celowości. Tak więc ten komunikat KE nie osiągnął zamierzonego efektu, a do 1999 r. sprawa sektora obronnego pozostawała w uśpieniu. Natomiast nieznaczny postęp został osiągnięty tylko w obszarach standaryzacji i opłat celnych¹⁵. Niemniej istotne dla dalszych prac nad jednolitym europejskim rynkiem wyrobów obronnych było wskazanie przez KE zestawu instrumentów realizacji dalszych działań w tym obszarze, które były w dyspozycji UE. Dotyczy to w szczególności instrumentów o charakterze legislacyjnym i pozalegisłacyjnym wynikających z unijnych polityk rynku wewnętrznego, w tym przypadku w zakresie: polityki przemysłowej, wspólnej polityki handlowej, w tym kwestia cel i kontroli eksportu, polityki podatkowej i uregulowań zamówień publicznych, polityki regionalnej, polityki konkurencji, polityki w zakresie badań i rozwoju, w tym innowacje oraz – stanowiącej wcześniej podstawę II filaru UE – Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa.

Kolejny komunikat KE został wydany na wniosek Parlamentu Europejskiego z 10 kwietnia 2002 r. w sprawie podjęcia działań w obszarze uzbrojenia¹⁶. Komunikat KE zatytułowany ***Obronność europejska – kwestie przemysłowe i rynkowe – w kierunku polityki UE w zakresie wyposażenia obronnego***¹⁷ został opublikowany 11 marca 2003 r. KE wskazała w nim siedem priorytetowych obszarów działań w zakresie których w kolejnych latach planowała podejmować szczegółowe prace, tj.: standaryzacja, monitoring przemysłów związanych z obronnością, transfery wewnątrzspółnotowe, konkurencja, zasady zamówień publicznych, kontrola eksportu wyrobów podwójnego zastosowania oraz badania¹⁸. Państwa członkowskie przyjęły propozycje wyrażone w komunikacie jako „wartościową kontrybucję na rzecz tworzenia niezbędnych warunków wzmocnienia przemysłowej i rynkowej sytuacji biznesu europejskiego”¹⁹.

¹⁴ *Prospects on the European Defence Industry*, Defence Analysis Institute, Athens 2003, s. 17–18.

¹⁵ B. Schmidt, *Armaments cooperation in Europe*, ISIS, January 2005.

¹⁶ Rezolucja Parlamentu Europejskiego, *European defence-related industries* (P5_TA(2002)0172), Strasbourg 10 kwietnia 2002.

¹⁷ Komunikat Komisji Europejskiej *European defence – Industrial and market issues – Towards an EU Defence Equipment Policy* (COM/2003/0113 final), Bruksela, 11 marzec 2003.

¹⁸ F. Cameron, G. Quille, *ESDP: The State of Play*, EPC Working Paper nr 11, European Policy Centre, Brussels, September 2004.

¹⁹ E. Liikanen, *Industrial Aspects of a European Defence Policy w: The path to European Defence*, K. von Wogau (red.), Maklu, Antwerpia 2004, s. 49–51.

... i raporty

W swoich działaniach KE często wspiera się opiniami zewnętrznych ekspertów, jak to miało między innymi miejsce w 2002 r. w przypadku raportu *STAR 21*²⁰ opracowanego przez Europejską Doradcą Grupę ds. Kosmosu (*European Advisory Group on Aerospace*), na podstawie którego KE sformułowała w kolejnym roku kompleksowe zalecenia w sprawie rozwoju przemysłu kosmicznego pn. ***Spójne ramy dla przemysłu kosmicznego – odpowiedź na raport STAR 21*** z października 2003 r.²¹

Upatrując przyszłość w badaniach ...

W odniesieniu do obszaru **badania i rozwoju technologii** ww. komunikat KE z 2003 r. zdefiniował czynności oraz program prac przygotowawczych dotyczących wzmocnienia europejskiego potencjału przemysłowego w zakresie badań nad bezpieczeństwem. Były one następnie podstawą wezwań do składania propozycji i zaproszeń do składania ofert. W tym samym okresie przygotowany został z inicjatywy KE raport tzw. Grupy Osobistości pod nazwą ***Badania dla bezpiecznej Europy***, zaprezentowany 15 marca 2004 r., który odegrał ważną rolę w definiowaniu zakresu tematycznego oraz sposobów finansowania i organizacji kolejnych Programów Ramowych²². Efektem tych działań są **Programy Ramowe UE**, od IV do obecnego VIII, w zakresie pozyskiwania technologii na rzecz bezpieczeństwa i obronności, w przypadku technologii podwójnego zastosowania. Poza kwestiami rozwoju konkurencyjności i innowacyjności pozwalają one – we współpracy z Europejską Agencją Kosmiczną (*European Space Agency, ESA*) i podmiotami przemysłowymi – na ustanowienie i rozwój europejskich zdolności w zakresie wykorzystania operacyjnej informacji z systemu Galileo w przypadku nawigacji satelitarnej lub Globalnego Monitoringu Środowiska i Bezpieczeństwa (*Copernicus/GEMS*) dla aktualnej i bieżącej informacji dla obywateli i decydentów w obszarze lądów (*Geoland2*), wód morskich (*MyOcean*), atmosfery (*MACC*), sytuacji kryzysowych związanych z katastrofami naturalnymi (*Safer*) i bezpieczeństwa (*G-Mosaic*).

Obecna polityka przemysłowa KE w obszarze bezpieczeństwa ma również na uwadze rozwój tzw. **kluczowych technologii wspomagających** (*Key Enabling Technologies, KETs*), tj.: nano- i mikroelektroniki, nanotechnologii, fotoniki, biotechnologii, zaawansowanych materiałów oraz zaawansowanych systemów wytwarzania. Choć mają one zasadnicze znaczenie dla wzmocnienia konkurencyjności

²⁰ Komisja Europejska, *STAR 21 – Creating a coherent market and policy framework for a vital European industry* (Raport opracowany przez *The European Advisory Group on Aerospace*), Bruksela lipiec 2002. www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/aerospace/files/report_star21_screen_en.pdf (14 lipca 2013).

²¹ Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *A Coherent Framework for Aerospace – a Response to the STAR 21 Report*, Komunikat Komisji Europejskiej (COM/2003/600 final), Bruksela 13 października 2003.

²² B. Schmidt, *Armaments cooperation in Europe...*

europejskiego przemysłu i innowacyjności unijnych przedsiębiorstw, charakteryzując się niskim poziomem komercjalizacji oraz akceptacji społecznej dla nowych technologii związanych z bezpieczeństwem. Te kierunki działań wpisują się również w ramy programu **Horyzont 2020** – programu ramowego UE w zakresie badań naukowych i innowacji na lata 2013–2020²³ mającego zapewnić konkurencyjność Europy na świecie, który ma z kolei swoje podstawy w strategii **Europa 2020**²⁴. Program **Horyzont 2020**, realizując swoje cele dotyczące udoskonalania bazy naukowej, promowania innowacyjności przedsiębiorstw oraz sprostania wyzwaniom społecznym, będzie miał pośrednio wpływ na rozwój przemysłowego sektora obronnego.

W tym kontekście istotne są również inicjatywy KE podejmowane w zakresie **zamówień przedkomercyjnych**. Program **Horyzont 2020** definiuje zamówienia przedkomercyjne jako „zamawianie usług badawczych i rozwojowych obejmujących podział ryzyka i korzyści na warunkach rynkowych oraz rozwój konkurencyjny w etapach, przy czym etap badań i rozwoju jest oddzielony od etapu komercyjnego rozpowszechniania produktów końcowych”²⁵. Odzwierciedla to intencje wyrażone w komunikacie KE z grudnia 2007 r. dedykowanym tej problematyce pt. *Zamówienia przedkomercyjne: wspieranie innowacyjności w celu zapewnienia trwałości i wysokiej jakości usług publicznych w Europie*²⁶. Zamówienia przedkomercyjne dotyczą kwestii świadczenia usług na badania i rozwój (B+R), w ramach których prawa własności intelektualnej nie należą (wyłącznie) do instytucji zamawiającej, ale usprawniając przepływ technologii na rynek, wspierają większą akceptowalność społeczną dla nowych technologii oraz innowacyjności, która z kolei ma zapewnić trwałość i wysoką jakość usług publicznych w Europie („zamówienia oparte na innowacjach”). Z uwagi na znaczące koszty realizacji B+R, jako dogodne fora realizacji zamówień przedkomercyjnych – również z ukierunkowaniem na obszar bezpieczeństwa i obrony – wskazuje się Programy Ramowe UE, wspólne programy rządowe, bądź projekty realizowane przez agencje UE, jak EDA (*European Defence Agency*), ESA, Europejska Organizacja ds. Bezpieczeństwa Żeglugi Powietrznej (EUROCONTROL) czy Europejska Agencja Zarządzania Współpracą

²³ Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające „Horyzont 2020” – program ramowy w zakresie badań naukowych i innowacji (COM(2011)809; 2011/0401(COD)), Bruksela 30 listopada 2011.

²⁴ Por. Komunikat Komisji Europejskiej, *Projekt przewodni strategii „Europa 2020” – Unia innowacji* (COM(2010)546), Bruksela, 10 października 2010; Komunikat Komisji Europejskiej, *EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komisja Europejska (COM(2010)2020 final), Bruksela 3 marca 2010.

²⁵ Komisja Europejska, *Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające zasady uczestnictwa i upowszechniania dla programu „Horyzont 2020” – programu ramowego w zakresie badań naukowych i innowacji (2014–2020)* (COM(2011)810; 2011/0399(COD)), Bruksela 30 listopada 2011, art. 2, pkt 1, ppkt 13, s. 12.

²⁶ Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Zamówienia przedkomercyjne: wspieranie innowacyjności w celu zapewnienia trwałości i wysokiej jakości usług publicznych w Europie* (COM(2007)799 final), Bruksela 14 grudnia 2007.

Operacyjną na Granicach Zewnętrznych Państw Członkowskich Unii Europejskiej (FRONTEX).

... i konkurencyjności

Powiązanie obszaru bezpieczeństwa i obronności nabiera coraz większego rozmachu w działaniach KE. Świadczy o tym komunikat KE z lipca 2012 r. zatytułowany *Polityka w zakresie sektora bezpieczeństwa. Plan działania na rzecz innowacyjnego i konkurencyjnego sektora bezpieczeństwa*²⁷. Wskazane w niej działania są konsekwencją uznania przez KE sektora bezpieczeństwa jako jednego z głównych elementów inicjatywy przewodniej strategii *Europa 2020*²⁸, skonkretyzowanej następnie w komunikacie KE pt. *Zintegrowana polityka przemysłowa w erze globalizacji. Konkurencyjność i zrównoważony rozwój na pierwszym planie*²⁹. Do sektora bezpieczeństwa KE zaliczyła takie podsektory jak: ochronę lotnictwa, ochronę na morzu, bezpieczeństwo granic, ochronę infrastruktury krytycznej, wywiad antyterrorystyczny, w tym bezpieczeństwo cybernetyczne i komunikację, zarządzanie kryzysowe i ochronę ludności, ochronę bezpieczeństwa fizycznego oraz odzież ochronną. Podobnie jak rynek obronny, KE scharakteryzowała rynek bezpieczeństwa jako wysoce rozdrobniony, regionalny, instytucjonalny i wrażliwy społecznie. Bezpośrednie powiązanie obu rynków wyraża się w dążeniu do osiągnięcia synergii między technologiami bezpieczeństwa i obrony. Natomiast swój praktyczny wymiar będzie miało w zadaniu opracowania przez organizacje normalizacyjne i EDA „norm hybrydowych”, odnoszących się m.in. do takich wyrobów jak radiostacja programowalna³⁰.

Na podstawie prawa UE, KE ma kompetencyjnie zagwarantowane cztery obszary działań w obszarze **prawa konkurencji**, które pośrednio odnoszą się do przemysłu obronnego, tj.: kontrola fuzji, pomoc publiczna, kwestie antymonopolowe i kartele oraz liberalizacja handlu. O ile pomoc państwowa i kontrola fuzji i przejęć przedsiębiorstw szczególnie interesuje KE w odniesieniu do możliwego ich wpływu na sektor obronny, o tyle kompetencje w zakresie pozostałych kwestii musi nadal dzielić z państwami członkowskimi bądź innymi instytucjami europejskimi. KE opiniuje transakcje dotyczące różnych form obrotu przedsiębiorstwami

²⁷ Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Polityka w zakresie sektora bezpieczeństwa – Plan działania na rzecz innowacyjnego i konkurencyjnego sektora bezpieczeństwa* (COM(2012)417 final), Bruksela, 26 lipca 2012.

²⁸ Komunikat Komisji Europejskiej, *EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat Komisji Europejskiej (COM(2010)2020 final), Bruksela, 3 marca 2010.

²⁹ Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Zintegrowana polityka przemysłowa w erze globalizacji – Konkurencyjność i zrównoważony rozwój na pierwszym planie* (COM(2010)614 final), Bruksela, 28 października 2010.

³⁰ Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Polityka w zakresie sektora bezpieczeństwa ...*, s. 9.

(fuzje, przejęcia, itp.) w kontekście przeciwdziałania zjawiskom grożącym naruszeniem zasad konkurencji przez koncentrację kapitału, na przykład w sytuacji wzrostu udziału łączonych przedsiębiorstw w światowym rynku³¹. Jednakże należy oczekiwać wkrótce inicjatyw KE w zakresie większej regulacji tego obszaru, co związane jest m.in. z pracami w obszarze kontroli państwa nad strategicznymi zasobami obronnymi oraz inwestycji zagranicznych w dziedzinie obrony³².

Uznając, że **standaryzacja** pozwoli przedsiębiorstwom na poszerzenie zakresu inwestycji i większą konkurencyjność z amerykańskimi odpowiednikami, KE uruchomiła i zrealizowała – we współpracy z Europejskim Komitetem Standaryzacyjnym (CEN), państwami członkowskimi i podmiotami przemysłu obronnego – prace nad Podręcznikiem Standaryzacji Obronnej (*Defence Standardisation Handbook*), który zawierał odniesienia do standardów i powszechnie używanych terminów dla wsparcia procesu kontraktowania w sektorze obronnym. W 2005 r. dokument ten, już jako *European Handbook on Defence Procurement* został przekazany – zgodnie z nowym podziałem kompetencyjnym – do dalszych prac w Europejskiej Agencji Obrony i funkcjonuje obecnie jako europejski system standardów obronnych (*European Defence Standards Reference System, EDSTAR*)³³.

Nalożone na siebie przez Komisję Europejską w komunikacie z 2003 r. zadanie dotyczące **monitorowania przemysłów związanych z obronnością**³⁴ nie zostało zrealizowane przez KE pomyślnie. KE realizowała w tym zakresie badania rynku i studia, które miały pozyskać ogólne dane dotyczące przemysłowego i ekonomicznego stanu przedsiębiorstw sektora obronnego w Europie. Mimo poniesienia ogromnych kosztów ich realizacji (260 tys. €), nie udało się ustalić skonsolidowanych danych dla poszczególnych grup przedsiębiorstw ze względu na różnice w skali i zakresie ich działalności na rynku wojskowym i cywilnym oraz różnicach w progach oceny obrotów dla wyrobów podwójnego stosowania. Uzyskane dane zostały jednak przekazane do EDA, która decyzją Rady Sterującej została zobligowana do prac nad utworzeniem **bazy danych o przemyśle obronnym** (*Defence Industry Data, DID*). DID ma wesprzeć proces decyzyjny na szczeblu europejskim odnoszący się do tendencji w rozwoju europejskiego rynku obronnego oraz europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej, poprzez określenie obecnych kompetencji i możliwości potencjału obronnego, w tym zidentyfikowanie skali podaży

³¹ Por. H. Chyłkowski, P. Wieczorek, *Proces restrukturyzacji krajowego przemysłu obronnego w latach 1990–1997 na tle zmian zachodzących w sektorze zbrojeniowym europejskich państw NATO*, AON, Warszawa 1998, s. 16–22; P. Wieczorek, *Członkostwo Polski w NATO. Aspekty ekonomiczno-finansowe*, WSZiM, Warszawa 1998, s. 79–84.

³² Komisja Europejska, *Study on State Control of Strategic Defence Assets (EUROCON)*. *Draft mid-term interim report*, Komisja Europejska (Studium wykonane przez Manchester Institute of Innovation Research, Kemmler Rapp Böhlke, Institut de Relations Internationales et Stratégiques, Istituto Affari Internazionali, Natolin European Centre), kwiecień 2010 (niepublikowany).

³³ European Defence Standards Reference System (EDSTAR).
www.eda.europa.eu/EDSTAR/home.aspx (28 sierpnia 2013).

³⁴ Komunikat Komisji Europejskiej *European defence – Industrial and market issues...*

wśród głównych producentów i dostawców SpW w poszczególnych obszarach specjalizacji³⁵.

Priorytetem KE jest również rozwój **europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej sektora obronnego** (*European Defence Technological and Industrial Base (EDTIB)*.) stanowiącej filar Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, gdyż wiąże się to z technologiami podwójnego zastosowania i z przemysłem związanym z obronnością (*defence-related industry*), w tym z rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), które bezpośrednio są w kompetencjach KE. Są to główne odniesienia dla kolejnego komunikatu KE zatytułowanego **Strategia na rzecz silniejszego i bardziej konkurencyjnego europejskiego przemysłu obronnego**³⁶, który został wydany 5 grudnia 2007 r. Mimo, że nie miał mocy prawnie wiążącej, stał się on ważnym sygnałem dla europejskiego sektora obronnego i państw członkowskich dla konieczności wprowadzenia dalszych niezbędnych zmian strukturalnych, organizacyjnych i rozwojowych, dążenia do konsolidacji europejskiego sektora obronnego oraz zwiększenia wydatków na badania i technologie obronne. *Strategia* podkreśliła specjalny charakter tej gałęzi przemysłu i jej wyjątkowy związek ze sferą rządową. Stwierdziła jednak, iż można zrobić jeszcze dużo więcej w celu odblokowania jego pełnego potencjału, by sprostał wyzwaniom nie tylko globalizacyjnym, ale również nowopowstającym wyzwaniom w dziedzinie bezpieczeństwa. Przede wszystkim, aby oferował korzyści w zamian za poniesione przez państwa członkowskie nakłady i aby dostarczał EPBiO potrzebnych zdolności w sposób skuteczny i efektywny, gwarantujący Europie samodzielność, przystępne ceny i umiejętność międzynarodowej współpracy w rozwijaniu i produkcji wyposażenia obronnego. Wskazano na trzy grupy elementów utrudniających rozwój europejskiego rynku obronnego. Są to:

– **uwarunkowania finansowe** związane z relatywnie malejącym poziomem wydatków obronnych i bardzo niskim poziomem efektywności europejskich inwestycji badawczo-rozwojowych, w szczególności w porównaniu do 6-krotnie większego poziomu wydatków B+R w USA;

– postępująca **fragmentaryzacja rynku** wynikająca: z kierowania ok. 85% wydatków obronnych na protekcyjnie ochraniane narodowe rynki, co związane jest z wyłączeniami w zamówieniach publicznych na podstawie art. 346 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), z przerostem biurokracji w kontroli wewnętrznych transferów SpW, z narodową legislacją ukierunkowaną na kontrolę strategicznych zasobów obronnych bez uwzględniania wymiaru europejskiego, z niskim poziomem współpracy międzynarodowej w definiowaniu wymagań operacyjnych, B+R czy wspólnych programach produkcji SpW, oraz z wymogów offsetowych nakładanych w związku z zamówieniami obronnymi, które

³⁵ Decyzja Rady Sterującej w formule Krajowych Dyrektorów ds. Uzbrojenia z dnia 19 marca 2010 r.

³⁶ Komunikat Komisji Europejskiej, *A strategy for a stronger and more competitive European defence industry* (COM(2007)764), Bruksela, 5 grudnia 2007 r.

zakłócają rynek, wprowadzając często zagrożenie większego skoncentrowania kupującego na atrakcyjności oferty offsetowej zamiast na konkurencyjności pozytywnego systemu SpW;

- efektywna ekspansja **rynków pozaeuropejskich** – pomimo wyraźnej narodowej preferencji, znaczna część europejskiego wyposażenia obronnego jest importowana, głównie z USA. Jest to niekorzystne dla UE ze względu na nieproporcjonalną otwartość obu rynków.

Strategia podkreśla, że takie podejście nie jest możliwe do utrzymania, jeśli Europa chce utrzymać znaczną i dynamiczną bazę technologiczno-przemysłową. Bez zmiany narodowych polityk europejskiemu przemysłowi grozi status niszowego gracza i poddostawcy dla głównych pozaeuropejskich kontraktorów, co zagrozi autonomii EPBiO. Te same argumenty były wielokrotnie podnoszone na szczeblu politycznym przez czołowe osobistość Unii Europejskiej, które – jak Javier Solana, były wysoki przedstawiciel ds. WPZiB czy Günter Verheugen, były komisarz do spraw przedsiębiorstw i przemysłu w KE – wezwały do konsolidacji przemysłów obronnych państw członkowskich, wskazując, iż dotychczasowe rozdrobnienie tego sektora jest na dłuższą metę nie do utrzymania. Stąd usilna krytyka dotycząca dublowania europejskich programów zbrojeniowych realizowanych niezależnie przez wiele państw członkowskich.

KE przedstawiła w *strategii* propozycje dotyczące obszarów niezbędnych działań do podjęcia w najbliższej przyszłości na rzecz zwiększenia konkurencyjności europejskiego przemysłu obronnego zaliczając do nich³⁷:

- wdrożenie tzw. pakietu obronnego odnoszącego się do prawnych środków stopniowego ustanawiania europejskiego otwartego rynku obronnego, czyli niniejszej *strategii* oraz dwóch dyrektyw zaprezentowanych również w 2007 r. – tzw. obronnej³⁸ i transferowej³⁹;

- przyjęcie i upowszechnienie wspólnych standardów obronnych;
- skuteczniejsze wykorzystanie posiadanych przez KE środków prawnych – w tym dyrektyw – do zapewnienia uczciwej konkurencji na rynku obronnym;
- zbadanie zalet utworzenia unijnego systemu bezpieczeństwa informacji w sektorze obronnym;

- sprawdzenie możliwości nadzoru prawnego nad strategicznymi zasobami obronnymi, aby zapewnić bezpieczeństwo dostaw na poziomie europejskim przy zachowaniu narodowych interesów bezpieczeństwa państw członkowskich UE;

- zwiększenie koordynacji – między innymi w aspekcie łączenia wysiłków i dzielenia prac (*pooling & sharing*) – między państwami członkowskimi UE oraz

³⁷ Ibidem.

³⁸ Komisja Europejska, *Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady koordynującej procedury udzielania niektórych zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa* (COM(2007)766), Bruksela 5 grudnia 2007.

³⁹ Komisja Europejska, *Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady koordynującej dotyczącej uproszczenia zasad i warunków transferu produktów związanych z obronnością w ramach Wspólnoty* (COM(2007)765), Bruksela 5 grudnia 2007.

między państwami i organami wspólnotowymi w celu uzyskania optymalnych rezultatów podejmowanych działań przy jednoczesnym wykorzystaniu najbardziej opłacalnych rozwiązań w obszarze zamówień publicznych, planowanych inwestycji i zasobów badawczo-rozwojowych;

– wzmocnienie pozycji małych i średnich przedsiębiorstw na rynku obronnym.

Myśl najpierw o małych ...

Właśnie praktyczne działania w tej ostatniej kwestii – czyli **wzmocnienie pozycji małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) na rynku obronnym** – są w ostatnich latach w centrum uwagi KE. Stanowią jeden z czterech wiodących obszarów KE w zakresie sektora obronnego, tuż obok wzmacniania bazy technologiczno-przemysłowej, standaryzacji w sektorze obronnym oraz określenia zasad legislacyjnych dla zamówień obronnych i transferów wewnątrzunijnych. Za MŚP uznaje się w UE spółki zatrudniające maksymalnie 250 pracowników, których roczny obrót nie przekracza 50 mln €. Badania, które przeprowadziła KE wykazały, że MŚP są niejako wykluczone ze strony podażowej w gospodarce, mimo, że to one ponoszą często największe administracyjne koszty funkcjonowania w wyniku różnorodnych wymogów unijnych i narodowych. Biorąc pod uwagę ogromny potencjał gospodarczy tkwiący w MŚP, które stanowią w UE około 99,8 % wszystkich przedsiębiorstw, czyli ok. 23 mln podmiotów przemysłowych i zapewniają około 80% wszystkich miejsc pracy, sposobem uprzywilejowana rozwoju tych podmiotów przemysłowych jest komunikat KE zatytułowany *Akt dla drobnej przedsiębiorczości*⁴⁰ realizujący motto *myśl najpierw o małych*, który KE wydała 25 czerwca 2008 r. Jest to dokument oparty na dziesięciu wytycznych z zakresu polityki wobec europejskich MŚP mających na celu podniesienie konkurencyjności gospodarki europejskiej, które podejmować ma zarówno KE, jak i państwa członkowskie. Mimo, że ten akt nie odnosi się bezpośrednio do MŚP sektora obronnego, poprzez wdrażanie wskazanych w nim propozycji ułatwiających funkcjonowanie na rynku, w tym dodatkowe zachęty do włączania się w badania dotyczące bezpieczeństwa realizowane w ramach Programów Ramowych, wzmacnia on pozycje również przedsiębiorstw związanych z obronnością.

Z kolei bezpośrednio ukierunkowanie na MŚP sektora obronnego miała seria konferencji zorganizowanych na przełomie 2009 i 2010 r. przez KE we współpracy z EDA oraz z Europejskim Stowarzyszeniem Przemysłu Lotniczego i Obronnego, w siedmiu państwach UE: Niemcy, Szwecja, Hiszpania, Węgry, Grecja, Polska i Belgia⁴¹. Celem cyklu konferencji pod tytułem **wzmacnianie MŚP sektora obronnego** było zaprezentowanie inicjatyw podejmowanych na szczeblu europejskim na rzecz MŚP sektora obronnego, w tym omówienie wyników raportu końcowego ze studium zrealizowanego przez KE na temat konkurencyjności MŚP

⁴⁰ Komunikat Komisji Europejskiej, *Think Small First. A Small Business Act for Europe (SBA)* (SEC(2008) 2101; SEC(2008) 2102), Bruksela 25 czerwca 2008.

⁴¹ *Conferences on small and medium sized enterprises in the defence sector*, DG Enterprise and Industry, European Commission http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=3445&lang=pl (16 sierpnia 2013).

przemysłu obronnego⁴² oraz zebranie informacji i opinii na temat problemów stojących przed firmami tego sektora. Studium dotyczące konkurencyjności MŚP sektora obronnego ujawniło, że największymi czynnikami wpływającymi na ich konkurencyjność są: brak informacji dotyczących ofert przetargowych i przyszłych wymaganych zdolności, problem z dostępem do finansowania, zwiększająca się zależność narodowych władz kontraktujących na głównych producentach i dostawcach pierwszego rzędu oraz niepowodzenia legislacyjne dotyczące m.in. polityki offsetowej i eksportowej.

... aby uzyskać całościowy obraz

Zgodnie z planem prac KE na lata 2013–2014, w pierwszej połowie 2013 r. do wydania planowany był komunikat, który miał scalać większość obszarów objętych dotychczas działaniami KE w jednym dokumencie. Wstępny tytuł komunikatu ustalono na *Kompleksowa strategia dla sektora obronnego*. Prace nad komunikatem wpisywały się w działania realizowane przez **Zespół zadaniowy KE ds. przemysłu i rynku obronnego** powołany w celu identyfikacji obszarów europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej sektora obronnego i europejskiego rynku obronnego wymagających intensywniejszych prac i nakładów finansowych, w szczególności zagadnień dotyczących rynku wewnętrznego, przemysłowej polityki obronnej oraz badań i innowacyjności. Są to również obszary zidentyfikowane w informacyjnym planie działania dotyczącym przyszłego komunikatu KE⁴³. Wskazywało się w nim na możliwość objęcia komunikatem powiązanych obszarów, jak: strategia energetyczna dla sektora obronnego, surowce, polityka względem kosmosu, handel, polityka transferowa i polityka konkurencji oraz polityka wobec przemysłu bezpieczeństwa. Celami komunikatu uczyniono: wzmocnienie rynku wewnętrznego w sektorze obronności, wsparcie konkurencyjności przemysłu obronnego UE, promowanie synergii pomiędzy badaniami cywilnymi i wojskowymi, promowanie efektywnego wykorzystania wszystkich związanych z obronnością polityk celem wzmocnienia sektora obronnego.

Ostatecznie, ten komunikat został opublikowany dopiero 24 lipca 2013 r. pod tytułem *W kierunku bardziej konkurencyjnego i wydajnego sektora obronności i bezpieczeństwa*⁴⁴. Mimo, że w procesie konsultacji dokument ten był adresowany tylko do sektora obronnego, jednak w ostatecznej wersji komunikatem KE objęto zarówno sektory obronności, jak i bezpieczeństwa. Wynikało to poniekąd z zacierania linii granicznych pomiędzy działalnością obu sektorów oraz ich przewidywanym, podobnym wpływem na przyszłe działania instytucji europejskich. Mając na uwadze liczne, złożone, wzajemnie powiązane i trudne do przewidzenia wyzwania

⁴² Komisja Europejska, *Study on the Competitiveness of European SMEs in the defence sector* (Studium wykonane przez Europe Economics), Bruksela 5 listopada 2009.

⁴³ Komisja Europejska, *Communication on a comprehensive strategy to strengthen Europe's defence sector – indicative roadmap*, Bruksela październik 2012, www.ec.europa.eu/governance/im pact/planned_ia/docs/2013_markt_016_communication_on_defence_en.pdf (29 grudnia 2012).

⁴⁴ Komunikat Komisji Europejskiej, *W kierunku bardziej konkurencyjnego i wydajnego sektora obronności i bezpieczeństwa* (COM(2013)542 final), Bruksela, 24 lipca 2013.

związane z bezpieczeństwem, główne przesłanie komunikatu podkreśla potrzebę konsolidacji przemysłów obronnych w celu wdrożenia całościowych i skutecznych działań w aspekcie przemysłowym, finansowym i operacyjnym. Plan działań objętych komunikatem jest oparty na siedmiu obszarach:

1. Wzmocnienie wewnętrznego rynku obrony – dzięki zapewnieniu efektywności rynku, przeciwdziałaniu zakłóceniom w funkcjonowaniu rynku oraz poprawie bezpieczeństwa dostaw;

2. Wspieranie bardziej konkurencyjnego przemysłu obronnego – poprzez pięć zestawów działań dotyczących: normalizacji, certyfikacji, surowców, MŚP i umiejętności pracowników;

3. Wykorzystanie potencjału naukowo-badawczego w zakresie technologii podwójnego zastosowania i wspieranie innowacji;

4. Rozwój zdolności;

5. Przestrzeń kosmiczna i obrona w odniesieniu do: ochrony infrastruktury kosmicznej, łączności satelitarnej i budowania unijnego potencjału w zakresie obrazowania satelitarnego o wysokiej rozdzielczości;

6. Stosowanie polityki energetycznej UE oraz korzystanie z europejskich instrumentów wsparcia w sektorze obrony;

7. Wzmocnienie międzynarodowego wymiaru w odniesieniu do: konkurencyjności na rynkach trzecich i kontroli wywozu produktów podwójnego zastosowania.

Obszerne uzasadnienie dla konieczności wdrożenia poszczególnych inicjatyw przedstawiono w dokumencie roboczym towarzyszącym temu komunikatowi KE⁴⁵. Dokument ten przedstawia dane statystyczne dotyczące europejskiego przemysłu i rynku obronnego, podkreśla gospodarcze znaczenie przemysłu obronnego i jego wkład do wzrostu i tworzenia miejsc pracy w Europie, jak również definiuje wyzwania przed jakimi stoi ten sektor. Ponadto analizuje zmiany w wysokości wydatków obronnych w Europie i konsekwencji obniżenia skali finansowania obronności w UE dla bazy przemysłowej sektora obronnego. Omawia wyzwania stojące przed rynkiem wewnętrznym w branży obronnej, opisuje stan i postęp w konsolidacji europejskiego przemysłu obronnego, analizuje łańcuchy dostaw przemysłowych sektora obronnego i rolę małych i średnich przedsiębiorstw w sektorze. Dokument towarzyszący opisuje również nowe strategie biznesowe podejmowane przez przedsiębiorstwa obronne w związku z przemianami w skali globalnej.

Ponieważ publikacja komunikatu nastąpiła bardzo niedawno, dostarczając jednocześnie zestawu opcji dla działań możliwych do podjęcia przez KE, które w istocie swojej dotyczą wszystkich państw członkowskich, to państwa członkowskie muszą wyrazić akceptację dla ich podjęcia. Szefowie państw i rządów UE omówią zakres upoważnienia do działań KE podczas grudniowego posiedzenia Rady Europejskiej w 2013 r. Mimo że przypadki inicjatyw KE z początku lat 90. XX w. pokazują, że

⁴⁵ Komisja Europejska, *Commission staff working document on defence accompanying the document Communication Towards a more competitive and efficient defence and security* (SWD(2013) 279 final), Bruksela 24 lipca 2013.

zgoda na nowe propozycje KE nie jest aksjomatem, jednak obecne uwarunkowania polityczno-gospodarcze pozwalają przewidzieć akceptację dla proponowanych przez KE kwestii na szczeblu politycznym.

Istotne jest ponadto, że wsparciem dla merytorycznych prac i rekomendacji KE są **wnioski** prezentowane w **analizach i studiach eksperckich** realizowanych na zlecenie KE, które pomagają jej w precyzyjnym określeniu wytycznych do działań na rzecz kształtowania konkurencyjnego i otwartego europejskiego rynku obronnego. Stąd – w miarę postępu obszarów integracji – wzrasta ilość obszarów podlegających szczegółowym studiom w ostatnich latach. W odniesieniu do przemysłu związanego z obronnością należy wskazać następujące obszary prac studyjnych KE⁴⁶:

- Studium dotyczące rozwoju europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej sektora obronnego⁴⁷;
- Studium dotyczące rodzaju i wpływu barier handlowych ze Stanami Zjednoczonymi na europejskie przemysły obronne⁴⁸;
- Studium dotyczące wpływu nowo powstających rynków obronnych oraz konkurentów na konkurencyjność europejskiego sektora obronnego⁴⁹;
- Studium dotyczące przemysłowych konsekwencji zacierania się linii podziału pomiędzy bezpieczeństwem i obronnością⁵⁰;
- Studium dotyczące konkurencyjności w przemyśle kosmicznym UE z szczególnym uwzględnieniem przemysłu lotniczego⁵¹;
- Studium dotyczące analizy nowych kompetencji i umiejętności w kontekście optymalnego przygotowania i zarządzania zmianą w europejskim przemyśle obronnym⁵².

⁴⁶ Dokumenty referencyjne Dyrektariatu Generalnego ds. Przedsiębiorstw i Przemysłu w Komisji Europejskiej. www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/documents/index_en.htm (30 sierpnia 2013).

⁴⁷ Komisja Europejska, *Study on the Development of a European Defence Technological Industrial Base. Main report* (Studium wykonane przez TNO Quality of Life, FOI, HCSS, CDE i FRS), Bruksela, wrzesień 2009.

⁴⁸ Komisja Europejska, *Study on the Nature and Impacts of Barriers to Trade with the United States for European Defence Industries. Final report* (Studium wykonane przez Decision Etudes Conseil i U.S.-Crest), Bruksela, grudzień 2009.

⁴⁹ Komisja Europejska, *Study on the Impact of Emerging Defence Markets and Competitors on the Competitiveness of the European Defence Sector – FWC Sector Competitiveness Studies. Final Report* (Study carried out by ECORYS SCS Group), Brussels, 12 February 2010.

⁵⁰ Komisja Europejska, *Study on the industrial implications in Europe of the blurring of dividing lines between Security and Defence. Final Report* (Studium wykonane przez Istituto Affari Internazionali, Manchester Institute of Innovation Research i Institut des Relations Internationales et Strategiques), Bruksela, 15 czerwca 2010.

⁵¹ Komisja Europejska, *FWC Sector Competitiveness Studies – Competitiveness of the EU Aerospace Industry with focus on: Aeronautics Industry. Within the Framework Contract of Sectoral Competitiveness Studies – ENTR/06/054* (Studium wykonane przez ECORYS Research and Consulting), Rotterdam, 15 grudnia 2009.

⁵² Komisja Europejska, *A comprehensive analysis of emerging competences and skill needs for optimal preparation and management of change in the EU defence industry* (Studium wykonane przez Eurostrategies), Bruksela, maj 2009.

Ponadto ocenia się, że działania podejmowane przez KE w odniesieniu do wzrostu europejskiego przemysłu oraz **ożywienia gospodarczego**⁵³, mają również przełożenie na funkcjonowanie europejskiego przemysłowego sektora obronnego i w tym kontekście są wskazywane jako jedno z narzędzi wdrażania Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony⁵⁴. Brane jest to pod uwagę w bieżących pracach KE odnoszących się do różnych aspektów polityki przemysłowej i konsolidacji przemysłów obronnych.

Strażnik traktatów ...

Prawne podstawy działań Komisji Europejskiej w obszarze konkurencyjności wyrobów obronnych, zamówień publicznych czy przepisów dotyczących ceł przywozowych i licencji eksportowych oparte są na jej roli „**strażnika traktatów**” **założycielskich UE**, w wcześniej Wspólnot Europejskich. Kompetencje KE do czuwania nad stosowaniem traktatów założycielskich, jak również środkami przyjmowanymi przez uprawnione instytucje UE na podstawie traktatów (art. 17, ust. 1 TUE), dają jej również kompetencje związane z interpretacją art. 346 Traktatu

o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)⁵⁵.

Art. 223 Traktatu Rzymskiego, a od Traktatu z Maastricht art. 296 TWE i art. III-342 projektu Traktatu Konstytucyjnego UE czy obecnie **art. 346 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)** – bez względu na nazwę artykułu, zachował on to samo brzmienie w każdym z kolejnych traktatów. Oznaczał on, że żadne państwo członkowskie nie było zobowiązane do ujawnienia informacji o realizowanych zamówieniach SpW, jeżeli byłoby to sprzeczne z wymogami jego obronności i odnosiło się do kwestii zadeklarowanych tajemnic rynkowych, ochrony żywotnych interesów narodowych czy bezpieczeństwa narodowego. Ponadto każde państwo członkowskie mogło podejmować działania prewencyjne, związane z produkcją lub handlem bronią, amunicją i materiałami wojskowymi, które uważało za niezbędne dla ochrony **podstawowych**⁵⁶ **interesów swojego bezpieczeństwa**, a więc nie tylko wyłączeń dotyczących zakupów SpW o najwyższej wadze dla zdolności obronnych państw członkowskich, ale również wyłączeń firm sektora obronnego z zasad UE w zakresie połączeń i monopolii. Stanowiło to swoiste po-

⁵³ *Silniejszy przemysł europejski na rzecz wzrostu i ożywienia gospodarczego. Aktualizacja komunikatu w sprawie polityki przemysłowej*, Komunikat Komisji Europejskiej (COM(2012) 582 final), Bruksela 10 października 2012.

⁵⁴ Sprawozdanie w sprawie wdrażania wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (na podstawie sprawozdania rocznego Rady dla Parlamentu Europejskiego na temat wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa) (A7-0357/2012; 12562/2011–2012/2138(INI)), Parlament Europejski (Sprawozdawca: Arnaud Danjean), Bruksela 31 października 2012.

⁵⁵ P. Koutrakos, *Trade, Foreign Policy and Defence in EU Constitutional Law. The legal regulation of sanctions, exports of dual-use goods and armaments*, Hart Publishing, Oxfors 2001, s. 165–197.

⁵⁶ *Essentials* – słowo ma wiele znaczeń. W tłumaczeniu Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską zostało użyte w znaczeniu basic lub fundamental, co oznacza „podstawowy”. W Komunikacie Interpretacyjnym KE zastosowano inne znaczenie – *of the highest importance* – co oznacza „najwyższej wagi, najważniejsze”.

twierdzenie, że polityka zbrojeniowa pozostaje w kompetencjach państw członkowskich. Nie dotyczyło to jednak wyrobów podwójnego zastosowania, których produkcja i obrót podlegały normalnym zasadom działalności gospodarczej stosowanym we Wspólnotach⁵⁷.

Istotnym jest, że już od początku art. 223 Traktatu Rzymskiego był interpretowany rozszerzająco, co w zasadzie całkowicie wyłączyło uzbrojenie z regulacji wspólnego rynku. Oznaczało to, że powołując się na art. 223 Traktatu Rzymskiego państwo poszukujące dostawcy SpW dla własnych sił zbrojnych mogło powierzyć realizację dostaw wskazanemu przez siebie podmiotowi bez konieczności organizowania przetargów, negocjacji czy innych form wyboru. Ocena konieczności skorzystania z wyłączeń dokonywana była samodzielnie przez dane państwo członkowskie, które mogło podejmować takie działania, które uznało za niezbędne do ochrony jego żywotnych interesów, a także bezpośrednio dotyczące produkcji broni, amunicji i sprzętu wojskowego lub handlu tymi produktami. Dzięki takim rozwiązaniom poszczególne państwa członkowskie mogły bez przeszkód kierować wszystkie zamówienia z dziedziny obronności i bezpieczeństwa do podmiotów krajowych, a jedynie w przypadkach wyjątkowych korzystać z dostawców zagranicznych. Było to podstawą do ukształtowania się odrębnego narodowego ustawodawstwa dotyczącego zamówień obronnych. W praktyce spowodowało to nie tylko eliminowanie zagranicznych przedsiębiorstw z narodowych rynków obronnych, ale swoistą ochronę dla krajowych podmiotów przemysłowych i zamówień obronnych niepodlegających ogólnym regułom konkurencji i pomocy państwowej, które obowiązywały na wspólnym rynku⁵⁸.

Pomimo roli „strażnika traktatów”, KE nie ma prerogatyw do oceny podstawowych interesów bezpieczeństwa państw członkowskich, ani tego jakie systemy SpW zamawiają państwa członkowskie by chronić te interesy (prerogatywa narodo-
wa). Czuwanie przez KE nad przestrzeganiem traktatów oznacza upoważnienie KE do sprawdzania czy spełnione są warunki zwolnienia stosowane przez państwa członkowskie na podstawie art. 346 TFUE w odniesieniu do zamówień publicznych, wyrobów podwójnego zastosowania, offsetu, pomocy publicznej, opłat celnych czy różnych form koncentracji kapitału przedsiębiorstw (przejęcia i połączenia przedsiębiorstw w kontekście prawa konkurencji)⁵⁹. KE ma na uwadze szczególny charakter sektora obronnego. Niemniej ma ona prawo żądać od państw członkowskich w takich sytuacjach potwierdzenia poprzez dostarczenie niezbędnych informacji i udowodnienie, że zwolnienie było konieczne w celu ochrony podstawowych interesów bezpieczeństwa danego państwa. Ciężar dostarczenia

⁵⁷ H. Chyłkowski, P. Wieczorek, *Proces restrukturyzacji krajowego...*, s. 16–22.

⁵⁸ Por. B. Cichocki, A. Konarzewska, Ł. Niewiadomski, P. Pacuła, *Amerykańska ustawa o inwestycjach zagranicznych i bezpieczeństwie narodowym a podobne uregulowania w Unii Europejskiej, Rosji i Chinach*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2008, nr 7–8, s. 183–201; A. Konarzewska, *Propozycje Komisji Europejskiej w sprawie europejskiego rynku uzbrojenia*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2008, nr 7–8, s. 231–247.

⁵⁹ *Ibidem*.

wyczerpujących dowodów do KE znajduje się w tym przypadku po stronie państwa członkowskiego, które musi uzasadnić zastosowanie art. 346 TFUE powodami koniecznymi dla ochrony podstawowych interesów jego bezpieczeństwa. Dotychczasowe opinie KE wykluczają również zastosowanie powodów o charakterze ogólnym, związanych z własną sytuacją geograficzną, polityczną, historyczną, zobowiązaniami sojuszniczymi, bądź samodzielne uzasadnienie podstawowych interesów bezpieczeństwa szczególnymi względami przemysłowymi i gospodarczymi państwa, mimo, iż mogą one być powiązane z handlem bronią, amunicją i materiałami wojennymi⁶⁰. Ponadto samo orzecznictwo Trybunału wskazuje, że zwolnienie z przepisów wspólnotowych na podstawie art. 346 ust. 1 lit. b TFUE może odnosić się wyłącznie do produkcji lub handlu wyposażeniem, które zostało zaprojektowane, opracowane i wyprodukowane specjalnie do celów wojskowych.

Państwa członkowskie są również zobligowane do współpracy z KE w dobrej wierze we wszelkich postępowaniach wyjaśniających wszczętych przez KE (art. 4, ust. 3 TUE), włącznie z postępowaniami wszczętymi w trybie art. 258 TFUE, oznaczającymi wniesienie przez KE – lub przez każde inne państwo członkowskie w trybie art. 259 TFUE – przeciwko danemu państwu członkowskiemu sprawy do Trybunału Sprawiedliwości UE w przypadku uchybienia przez nie w zobowiązaniach, które na nim ciążyą na mocy traktatów. Odnosi się to też do problematyki weryfikacji nadużycia uprawnień przewidzianych w art. 346 TFUE w zakresie zamówień publicznych w dziedzinie obronności.

... i nadzorca nadużyć

KE już wielokrotnie posłużyła się środkiem prawnym przewidzianym w art. 348 TFUE kierując skargę do Trybunału Sprawiedliwości na zakłócenie przez dane państwo warunków konkurencji na rynku wewnętrznym w związku z nadużyciem przez nie uprawnień wynikających z art. 346 TFUE (podstawowy interes bezpieczeństwa). W tych przypadkach Trybunał orzeka z wyłączeniem jawności. Podobnie KE jest zobligowana, na mocy art. 339 TFUE, do zachowania poufności względem otrzymanych od państw członkowskich informacji. Natomiast wyroki Trybunału w tym trybie są zasądzone na niekorzyść państw członkowskich, jak na przykład:

- wyrok z dnia 2 października 2008 r. w sprawie C-157/06 Komisja przeciwko Włochom;
- wyrok z dnia 8 kwietnia 2008 r. w sprawie C-337/05 Komisja przeciwko Włochom;
- wyroki z 15 grudnia 2009 r. w sprawach C-284/05 Komisja przeciwko Finlandii, C-294/05 Komisja przeciwko Szwecji, C-372/05 Komisja przeciwko Niemcom (pkt 69), C-387/05 Komisja przeciwko Włochom, C-409/05 Komisja przeciwko Grecji, C-461/05 Komisja przeciwko Danii oraz C-239/06 Komisja przeciwko Włochom;

⁶⁰ *Zamówienia w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa*, Urząd Zamówień Publicznych, Warszawa 2011, s. 17.

- wyrok z dnia 13 września 2007 r. w sprawie C-260/04 Komisja przeciwko Włochom (pkt 35);
- wyrok z dnia 16 września 1999 r. w sprawie C-414/97 Komisja przeciwko Hiszpanii (pkt 21);
- wyrok z dnia 17 września 1998 r. w sprawie C-323/96 Komisja przeciwko Belgii;
- wyrok z dnia 3 maja 1994 r. w sprawie C- 328/92 Komisja przeciwko Hiszpanii;
- wyrok z dnia 5 grudnia 1989 r. w sprawie C-3/88 (*Re Data Processing*) Komisja przeciwko Włochom.

Pierwsze próby regulacji zamówień obronnych ...

W efekcie wcześniejszych zapowiedzi co do kierunków prac podejmowanych przez KE⁶¹ i planowanego w tym okresie utworzenia od 2004 r. Europejskiej Agencji Obrony – instytucji teoretycznie „konkurencyjnej” do KE w odniesieniu do obszaru kształtowania otwartego europejskiego rynku obronnego – KE opublikowała 23 września 2004 r. tzw. ***Zieloną księgę w sprawie zamówień obronnych***⁶². W praktyce UE, zielone księgi są formą komunikatów dotyczących określonych dziedzin polityki, skierowanych przede wszystkim do uczestników konsultacji i debat na dany temat oraz stanowiących impuls do podjęcia działań legislacyjnych, w przeciwieństwie do białych ksiąg, które zawierają już propozycje konkretnych działań UE. Tym samym, *Zielona księga w sprawie zamówień obronnych* stanowiła wyraz politycznej woli ze strony KE do podjęcia dyskusji pomiędzy państwami członkowskimi i próbę redefinicji zakresu obowiązywania – ówczesnie jeszcze – art. 296 *Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską*. Publikacja komunikatu poprzedzona była serią seminariów realizowanych przez KE od początku 2004 r. z udziałem ekspertów strony rządowej i przemysłowej w celu zebrania technicznych informacji na temat konkretnych oczekiwań i obaw wszystkich zaangażowanych stron co do przyszłych działań KE. Jednocześnie był to pierwszy dokument programowy KE poświęcony problematyce zamówień obronnych, który zawierał „oficjalną” diagnozę funkcjonowania przemysłu obronnego w UE wskazując na jego narodową fragmentaryzację i szczególne cechy wyróżniające ten obszar od innych typów zamówień publicznych, co stwarza bardzo skomplikowane ramy prawne tego obszaru, określenie płaszczyzn współpracy w celu podniesienia efektywności i konkurencyjności przedsiębiorstw europejskich, zwiększenie poziomu interoperacyjności i kompatybilności sił zbrojnych państw Unii, a tym samym wzrost transparentności i otwartości europejskiego rynku obronnego⁶³. Problemy

⁶¹ Komunikat Komisji Europejskiej, *European defence – Industrial and market issues – Towards an EU Defence Equipment Policy...* .

⁶² Komisja Europejska, *Zielona Księga. Zamówienia publiczne w dziedzinie obrony* (COM(2004)608), Bruksela 23 września 2004.

⁶³ Cz. Marcinkowski, *Europejski rynek broni: jednolity czy konkurencyjny?*, „Kwartalnik Bello-na”, 2007, nr 2, s. 39–44.

dotychczasowej realizacji zamówień obronnych wynikają przede wszystkim z podejścia państw członkowskich, w którym⁶⁴:

- ogłaszanie przetargów, o ile w ogóle ma miejsce, dokonywane jest w specjalnych biuletynach krajowych, których zawartość, częstotliwość wydawania oraz sposób rozpowszechniania są różne w różnych państwach;
- możliwości nie ogłaszania przetargów, przewidziane w ustawodawstwie krajowym są liczne i różnią się w zależności od kraju;
- specyfikacje techniczne są często bardzo szczegółowe i oparte na niejednorodnych normach;
- w niektórych państwach kryteria wyboru dostawcy uwzględniają zdolność zaoferowania offsetu przemysłowego, a w większości państw poufność i bezpieczeństwo dostaw, których definicja pozostaje nieprecyzyjna a ocena nie jest oparta na jednakowych wymaganiach, czasami zawierając odniesienie do pochodzenia wyrobów lub narodowości dostawcy;
- zastosowanie procedur opartych na konkurencyjności dokonuje się przede wszystkim przez procedury negocjacyjne, których reguły nie są ujęte w jednakowe ramy, między innymi co do zakresu negocjacji i możliwości zmiany przedmiotu umowy;
- przydzielanie umów opiera się przede wszystkim na kryterium oferty najkorzystniejszej finansowo. Jednak na tym etapie niektóre państwa ponownie biorą pod uwagę bezpieczeństwo dostaw i rekompensaty przemysłowe.

Podjęcie konsultacji z państwami członkowskimi (z zachowaniem zasady subsydiarności) w ramach *Zielonej księgi* było swego rodzaju wezwaniem do liberalizacji niektórych aspektów zamówień obronnych, jak: ujednoczenie procedur udzielania zamówień na SpW, centralną publikację zamówień na wzór artykułów powszechnego użytku, koordynację wydatków na badania i rozwój nowego SpW czy też tworzenie wspólnych programów obronnych. Argumentowano, że wszelkie rodzaje zamówień m.in. na dostawy żywności, budowę koszar, szycie i pranie mundurów czy przewozy cywilne powinny zostać poddane zasadom wolnej konkurencji obowiązującym na wspólnym rynku europejskim, co doprowadziłoby do utworzenia wspólnego europejskiego rynku wyposażenia wojskowego. W dokumencie stwierdza się ponadto, że działania takie nie mogły być podjęte w ramach ówczesnie obowiązujących dyrektyw odnoszących się do zamówień publicznych nr 2004/18/WE (tzw. *dyrektywa klasyczna*) oraz 2004/17/WE (tzw. *dyrektywa sektorowa*)⁶⁵ ze względu na szeroką interpretację systemu wyjątków dotyczących podstawowych interesów bezpieczeństwa (art. 296 TWE), które nie zostały wyelimi-

⁶⁴ Komisja Europejska, *Zielona Księga. Zamówienia publiczne w dziedzinie obrony...*, s. 7–8.

⁶⁵ *Dyrektywa 2004/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi* (Dz. Urz. UE L 134/114, 30 kwietnia 2004). *Dyrektywa 2004/17/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych* (Dz. Urz. UE L 134/1, 30 kwietnia 2004).

nowane w wyniku dotychczasowego orzecznictwa ETS. Do rozpatrzenia państw członkowskich przedstawiono dwa instrumenty, które zwiększyłyby wzajemny dostęp państw członkowskich do ich rynków obronnych, mianowicie:

- opracowanie dokumentu wyjaśniającego istniejące ramy prawne zamówień obronnych w postaci niewiążącego prawnie dokumentu oraz w oparciu o dotychczasowe orzecznictwo ETS dotyczące art. 296 TWE;

- utworzenie odrębnego instrumentu prawnego – nowej dyrektywy – która uzupełniałaby obowiązujące prawodawstwo UE, zapewniając większą pewność prawa, dostęp do informacji o zamówieniach na poziomie UE oraz wprowadzenie niezbędnych mechanizmów elastyczności w zawieraniu kontraktów w obszarze obronności.

Konsultacje *Zielonej księgi* trwały 4 miesiące, ale wnioski z ich wyników opublikowano dopiero rok później, w komunikacie KE z grudnia 2005 r.⁶⁶ Wskazano w nim, że działania podejmowane w obszarze zamówień obronnych są częścią systemowych prac dotyczących sektora obronnego, które realizowane są równocześnie na poziomie Wspólnotowym oraz międzyrządowym. Podkreślono, że zgodnie z obowiązującym prawem UE, zamówienia w obszarze obronności podlegają zasadom wspólnego rynku. Stąd, z wyjątkiem obszaru zamówień realizowanych w ramach art. 296 TWE, zastosowanie do nich ma dyrektywa 2004/18/WE w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi, która z dniem 31 stycznia 2006 r. zastąpiła dyrektywy nr: 92/50/EWG⁶⁷ (zamówienia publiczne na usługi), 93/36/EWG⁶⁸ (zamówienia publiczne na dostawy), 93/37/EWG⁶⁹ (zamówienia publiczne na roboty budowlane) oraz 93/98/EWG⁷⁰ (zastępująca dyrektywę dotyczącą sektorów gospodarki wodnej, energii, transportu i telekomunikacji). Dane wynikające z bazy ogłoszeń publikowanych w Suplemencie do Dziennika Urzędowego UE poświęconym europejskim zamówieniom publicznym (*Tenders Electronic Daily*, TED) wskazywały, iż ministerstwa obrony publikowały zaledwie 10% swoich zamówień. Na tej podstawie KE stwierdziła, że państwa w dużym zakresie wykorzystywały narodowe systemy bezpośrednich zamówień, bazujące na zróżnicowanych kryteriach wyboru

⁶⁶ Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego dotyczący wyników konsultacji rozpoczętych po opublikowaniu zielonej księgi w sprawie zamówień publicznych w dziedzinie obrony oraz przyszłych inicjatyw komisji (COM(2005)626 final), Bruksela 6 grudnia 2005.

⁶⁷ Dyrektywa Rady nr 92/50/EWG z dnia 18 czerwca 1992 r. dotycząca koordynacji procedur w zakresie udzielania zamówień publicznych na usługi (Dz. Urz. WE L 209/1, 24 lipca 1992).

⁶⁸ Dyrektywa Rady nr 93/36/EWG z dnia 14 czerwca 1993 r. dotycząca koordynacji procedur w zakresie udzielania zamówień publicznych na dostawy (Dz. Urz. WE L 199/1, 9 sierpnia 1993).

⁶⁹ Dyrektywa Rady nr 93/37/EWG z dnia 14 czerwca 1993 r. dotycząca koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane (Dz. Urz. WE L 199/54, 9 sierpnia 1993).

⁷⁰ Dyrektywa Rady nr 93/98/EWG z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz. Urz. WE L 290/9, 24 listopada 1993).

oraz sposobach ogłoszeń. Potwierdziło to brak skuteczności dyrektywy 2004/18/WE do realizacji zamówień obronnych w UE⁷¹.

W toku konsultacji *Zielonej księgi* KE uzyskała 40 opinii z 16 państw członkowskich, instytucji oraz podmiotów przemysłowych, co uznano za wysoki poziom zaangażowania biorąc pod uwagę wrażliwość problematyki i relatywnie małą ilość zaangażowanych w nią podmiotów. Główne uwagi dotyczyły następujących kwestii⁷²:

- brak kompatybilności zasady poufności wymagań z otwartą procedurą zamówień ogłaszanych w Dzienniku Urzędowym UE;
- ograniczenia i niestosowność definicyjna procedury negocjacyjnej, która jako jedyna jest możliwa do zastosowania w zamówieniach obronnych;
- oparcie kryteriów wyboru na aspektach wyłącznie technicznych, ekonomicznych i finansowych z pominięciem najważniejszych w obszarze obronnym kwestii bezpieczeństwa dostaw, poufności i pilności;
- nieadekwatność zasad dotyczących specyfikacji technicznych, ograniczeń czasowych i kontraktów uzupełniających.

Komunikat KE stwierdza ponadto, że opiniujący *Zieloną księgę* poparli realizację zaproponowanych przez KE inicjatyw (tj. publikacji komunikatu interpretacyjnego ws. art. 296 TWE i opracowanie dyrektywy obronnej) i tym samym wykluczono opcję „braku konieczności działania”. Przychylnie odniesiono się również do opracowywanego wówczas w EDA *Kodeksu postępowania w zakresie zamówień obronnych*, który uznano za element przyczyniający się do wzrostu przejrzystości i konkurencyjności w segmencie nie objętym pracami KE, czyli przypadków gdzie art. 296 TWE miał zastosowanie⁷³.

Zgodnie z notyfikowanym przez KE trybem postępowania, w grudniu 2006 r. wydany został ***Komunikat interpretacyjny w sprawie stosowania artykułu 296 TWE w obszarze zamówień obronnych***⁷⁴, w którym wyjaśnione zostały okoliczności wyjątkowości zastosowania wyłączeń w tym obszarze. Precyzyjna, zawiązująca interpretacja wskazana w *Komunikacie interpretacyjnym* KE opierała się na dotychczasowym orzecznictwie ETS, który wielokrotnie dowodził, że wszelkie zwolnienia od zasad mających na celu zapewnienie skuteczności praw nadanych Traktatem należy interpretować w sposób rygorystyczny. Wskazuje się, że art. 296 TWE może być stosowany wyjątkowo, tylko w konkretnych przypadkach dla ochrony zdefiniowanego interesu bezpieczeństwa państwa. Nie może być natomiast stosowany „automatycznie” dla ochrony interesu ekonomicznego specyficznych cech materiałów obronnych, klasyfikowanych jako „szara strefa”, w której stosowanie

⁷¹ *Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego dotyczący wyników konsultacji rozpoczętych po opublikowaniu zielonej księgi...*, s. 3–4.

⁷² *Ibidem*, s. 5.

⁷³ *Ibidem*, s. 5–10.

⁷⁴ Komisja Europejska, *Komunikat interpretacyjny w sprawie stosowania artykułu 296 TWE w obszarze zamówień obronnych* (COM(2006)779 final), Bruksela, 7 grudnia 2006.

art. 296 TWE jest mniej oczywiste⁷⁵. Tym sposobem, art. 296 TWE nie można między innymi objąć offsetu pośredniego, gdyż nie jest związany ze sferą militarną i nie zabezpiecza interesów bezpieczeństwem państwa, a stanowi jedynie aspekt ekonomiczny umowy – nawet jeśli taki offset wynika z umowy na dostawę SpW wyłączzonego ze stosowania zasad ogólnych na podstawie art. 296 TWE. Interpretacja poszczególnych segmentów rynku obronnego w kontekście art. 296 TWE została przedstawiona w tabeli 1.

Tabela 1

Segmenty rynku obronnego w kontekście art. 296 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską

Kategoria zamówień obronnych według stanu na 2008 r.	<i>Zamówienia realizowane nie zgodnie z dyrektywą (klasyczną) 2004/18/WE</i>		<i>Zamówienia realizowane zgodnie z Kodeksem postępowania w zakresie zamówień obronnych EDA</i>	<i>Zamówienia realizowane zgodnie z dyrektywą 2004/18/WE</i>
Kategoria zamówień obronnych w opcji rynku wewnętrznego	<i>Zamówienia realizowane nie zgodnie z dyrektywą (klasyczną) 2004/18/WE</i>	<i>Zamówienia realizowane zgodnie z Kodeksem postępowania w zakresie zamówień obronnych EDA</i>	<i>Zamówienia realizowane zgodnie z projektem nowej dyrektywy obronnej</i>	<i>Zamówienia realizowane zgodnie z dyrektywą 2004/18/WE</i>
Segment	Bardzo wrażliwe systemy SpW (np. broń jądrowa, itp.)	Złożone systemy SpW (np. samoloty bojowe, itp.)	Wyroby wojenne (np. karabiny, itp.)	Wyroby niewojenne (np. obuwie, itp.)
Użycie art. 296 TWE	Zawsze występuje odwoływanie się do art. 296 TWE	Zawsze występuje odwoływanie się do art. 296 TWE	Zawsze występuje odwoływanie się do art. 296 TWE	Często występuje odwoływanie się do art. 296 TWE
Wpływ	Brak otwartej konkurencji	Czasami otwarta konkurencja	Często otwarta konkurencja	Często otwarta konkurencja

Źródło: *Towards a European Defence Market*, D. Keohane (ed.), "Chaillot Paper", November 2008, no 113, EU ISS, Paris, pp. 39; and: *Defence Procurement in the European Union – The Current Debate*, B. Schmitt (ed.), EU ISS, 2005, Paris, pp. 18–19.

⁷⁵ A. Konarzewska, *Propozycje Komisji Europejskiej...*, s. 231–247.

Konieczność rygorystycznej interpretacji art. 296 TWE wymaga okoliczność pojawiania się nowych zagrożeń i „rozmycia” dotychczasowych granic pomiędzy sprzętem wojskowym i sprzętem ogólnego przeznaczenia oraz pomiędzy bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym. Również zakupy sprzętu związanego ze sferą bezpieczeństwa, w kontekście tzw. wyrobów podwójnego zastosowania, wymaga stosowania ogólnych zasad zamówień publicznych (chyba że użycie zasad ogólnych spowodowałoby konieczność udzielenia informacji, których ujawnienie państwo członkowskie uznaje za sprzeczne z podstawowymi interesami bezpieczeństwa państwa).

Ponadto, **wykaz uzbrojenia z 1958 r.** – czyli tzw. lista 15 typów systemów SpW zatwierdzona przez Radę Ministrów Wspólnot Europejskich 15 kwietnia 1958 r. dotycząca wyłączeń opartych ówczesznie na art. 223 Traktatu Rzymskiego – sam w sobie nie stanowi podstawy do wyłączenia zakupów SpW, choć mówi o wyrobach przeznaczonych wyłącznie do celów wojskowych w zakresie zakupów sprzętu, który został zaprojektowany i wyprodukowany do ściśle militarnych celów. Oficjalnie nie stanowi on jednak odpowiedniej podstawy odniesienia dla koncepcji podstawowego interesu bezpieczeństwa, gdyż wykaz ten przez 50 lat nie został oficjalnie ujawniony ani zaktualizowany. Ostatecznie został on opublikowany przez Radę UE w 2008 r.⁷⁶, ale nie uznaje się go za podstawy do szczególnych wyłączeń.

Wobec tego każdy przypadek zastosowania art. 346 TFUE musi być rozpatrywany indywidualnie i odniesiony do koncepcji podstawowego interesu bezpieczeństwa państwa w formie wyraźnie wyodrębnionego przypadku, który jednak nie jest – i być nie może – zdefiniowany prawodawstwem UE ani orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości UE, ale decyzją państw członkowskich⁷⁷. Takie podejście, polegające na indywidualnej ocenie każdego przypadku, jest szczególnie rygorystycznie wymagane w przypadkach „granicznych”, gdzie użycie art. 346 TFUE może być oceniane jako kontrowersyjne.

... i w końcu sukces pakietu obronnego

Po pierwszych działaniach rozpoznawczych w obszarze zamówień obronnych, w centrum uwagi KE znalazł się tzw. „**pakiet obronny**”, obejmujący 3 dokumenty: omówioną wcześniej *Strategię na rzecz silniejszego i bardziej konkurencyjnego europejskiego przemysłu obronnego*⁷⁸ z grudnia 2007 r. oraz zaprezentowane

⁷⁶ Wyciąg z Decyzji Rady 255/58 z dnia 15 kwietnia 1958 r., Rada Unii Europejskiej (14538/4/08 REV4), 26 listopada 2008 r. www.register.consilium.europa.eu/pdf/pl/08/st14/st14538-re04.pl08.pdf (29 grudnia 2012).

⁷⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/81/WE z dnia 13 lipca 2009 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania niektórych zamówień na roboty budowlane, dostawy i usługi przez instytucje lub podmioty zamawiające w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa i zmieniająca dyrektywy 2004/17/WE i 2004/18/WE (Dz. Urz. UE L 216/7, 20 sierpnia 2009), motyw 16.

⁷⁸ Komunikat Komisji Europejskiej, *A strategy for a stronger and more competitive European defence industry...*

w tym samym czasie projekty dwóch dyrektyw, tzw. dyrektywy obronnej⁷⁹ i *dyrektywy transferowej*⁸⁰. Objęcie obszarów zamówień publicznych oraz transferów transgranicznych w sektorze obronnym formą prawnie wiążącą w całej UE, miało – w opinii KE – wprowadzić bardziej elastyczne zasady realizacji kontraktów na wzór procedur w sektorze cywilnym, wprowadzić konkurencyjność na rynku obronnym, zwiększyć efektywność wydawanych środków publicznych, obniżyć ceny i podnieść jakość SpW i usług dostarczanych siłom zbrojnym oraz ograniczyć swobodę interpretacji podstawowych interesów bezpieczeństwa przez państwa członkowskie. W konsekwencji zakłada się wzmocnienie potencjału przemysłu obronnego w skali całej UE oraz dalsze wdrażanie wspólnej polityki bezpieczeństwa opartej o interoperacyjne i kompatybilnie wyposażone siły zbrojne państw członkowskich.

Wszystkie te kierunki mają prowadzić do ukształtowania efektywnego europejskiego rynku obronnego z równymi zasadami współpracy dla wszystkich państw członkowskich UE. Uwzględniając specyfikę sektora obronnego, wprowadzana liberalizacja oznacza stopniowe dążenie do ideałów UE w zakresie czterech swobód, tzn. swobody przepływu dóbr, usług i czynników produkcji na wszystkich rynkach, w tym również na rynku obronnym. Oznacza również odchodzenie od myślenia o bezpieczeństwie w kategoriach państwowych na rzecz kategorii paneuropejskich będących przejawem pełnego zaufania państw członkowskich do siebie nawzajem i instytucji ogólnoeuropejskich. Ponadto, rozwiązania generowane w zakresie współpracy podmiotów sektora obronnego przez instytucje unijne mają na celu optymalne wykorzystanie głównych trendów kształtujących obecnie rynek obronny, a są to konsolidacja potencjałów, transfer technologii komercyjnych i rosnące zaangażowanie sektora prywatnego⁸¹.

Zastosowana w tym przypadku forma aktu prawnego – dyrektywa – jest adresowana do państw członkowskich UE z celem zbliżenia prawodawstwa narodowego. Dyrektywa łączy państwa członkowskie w sprawach dotyczących wyniku, jaki należy uzyskać, lecz pozostawia im wybór formy i środków, jakie przyjmą w celu realizacji celów wspólnotowych w ramach swojego wewnętrznego porządku prawnego (art. 288 TFUE). Tym samym, zapowiadane przez KE zamierzenia maksymalnego ograniczenia stosowania art. 346 TFUE § 1 ust. 1, nabrały mocy prawnej⁸².

⁷⁹ Komisja Europejska, *Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady koordynującej procedury udzielania niektórych zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa* (COM(2007)766).

⁸⁰ Komisja Europejska, *Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady koordynującej dotyczącej uproszczenia zasad i warunków transferu produktów związanych z obronnością w ramach Wspólnoty* (COM(2007)765).

⁸¹ W. Pałka, *Liberalizacja europejskiego rynku obronnego i polski przemysł obronny*, „Kwartalnik Bellona” nr 1/2011. www.bumar.com/polski-przemysl-obronny/ppo/wojciech-palka-liberalizacja-europejskiego-ryнку-obronnego-i-polski-przemysl-obronny/ (15 sierpnia 2012).

⁸² Por. A. Konarzewska, *Propozycje Komisji Europejskiej...*, op. cit., s. 231–247; B. Cichocki, A. Konarzewska, L. Niewiadomski, P. Pacuła, *Amerykańska ustawa o inwestycjach zagranicznych i bezpieczeństwie narodowym a podobne uregulowania w Unii Europejskiej, Rosji i Chinach*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2008, nr 7–8, s. 183–201.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/81/WE z dnia 13 lipca 2009 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na niektóre roboty budowlane, dostawy i usługi w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa⁸³, zwana *dyrektywą obronną* dotyczy budownictwa specjalnego, zakupów uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz ich serwisu, a także wrażliwego, niewojskowego wyposażenia z obszaru bezpieczeństwa (np. sprzęt używany przez służby antyterrorystyczne, który posiada podobne własności jak wyroby obronne, a ich zakup podlega podobnym procedurom). *Dyrektywa* pierwotnie objęła zamówienia o wartości przekraczającej 412 000 € w przypadku dostaw i usług oraz 5 150 000 € w przypadku robót budowlanych. KE jednakże już dwukrotnie okresowo weryfikowała te progi dostosowując je do uwarunkowań rynku światowego. Od dnia 1 stycznia 2012 r. wynoszą one odpowiednio 400 000 i 5 000 000 €⁸⁴. *Dyrektywa* nie dotyczy natomiast wyrobów podwójnego zastosowania, których pozyskanie podlega regułom jednolitego rynku. Artykuł 13 *dyrektywy obronnej* wymienia ponadto obszary wyłączeń szczególnych, do których *dyrektywa* nie ma zastosowania. Są to:

- zamówienia związane z koniecznością przekazywania informacji, których ujawnienie mogłoby być sprzeczne z podstawowymi interesami bezpieczeństwa państwa,
- zamówienia na rzecz działalności wywiadowczej,
- zamówienia w zakresie projektów B+R, prowadzonych wspólnie przez przynajmniej dwa państwa członkowskie,
- zamówienia udzielone w państwie trzecim podczas rozmieszczenia sił poza terytorium UE w wypadku, gdy względy operacyjne wymagają udzielenia ich wykonawcom usytuowanym w strefie prowadzenia działań,
- zamówienia dotyczące pozyskiwania nieruchomości,
- zamówienia międzyrządowe (G2G) związane z dostawami SpW lub newralgicznego sprzętu przeznaczonego do celów bezpieczeństwa i wiążącego się z wykorzystaniem informacji niejawnych, robotami budowlanymi i usługami bezpośrednio związanymi z takim sprzętem, szczególnie do celów wojskowych,
- arbitrażu, mediacji, obsługi finansowej, umów o pracę,
- usług badawczych i rozwojowych innych niż te, z których korzyści przypadają wyłącznie instytucji zamawiającej na potrzeby jej własnej działalności.

Zasady realizacji przetargów i kontraktowania wyrażone w *dyrektywie obronnej* uwzględniają specyfikę rynku obronnego, jego wrażliwość i złożoność. Zapewniają przestrzeganie zasad ochrony informacji niejawnych podczas realizacji

⁸³ *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/81/WE z dnia 13 lipca 2009...*, op. cit.

⁸⁴ *Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1251/2011 z dnia 30 listopada 2011 r. zmieniające dyrektywy 2004/17/WE, 2004/18/WE i 2009/81/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do progów obowiązujących w zakresie procedur udzielania zamówień* (Dz. Urz. UE L 319/43, 2 grudnia 2011); *Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1177/2009 z dnia 30 listopada 2009 r. zmieniające dyrektywy 2004/17/WE, 2004/18/WE i 2009/81/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do progów obowiązujących w zakresie procedur udzielania zamówień* (Dz. Urz. UE L 314/64, 1 grudnia 2009).

zamówień, możliwość bezpośredniego konsultowania i negocjowania warunków kontraktów z wybranymi przedsiębiorstwami w czasie prowadzenia procedury zamówienia, a nawet wprowadzają kryteria wyboru oferentów. Do ułatwień wprowadzonych dyrektywą zaliczyć należy też możliwość udzielania zamówień uzupełniających w okresie pięciu lat od udzielenia zamówienia podstawowego oraz dopuszczalność zawierania umów ramowych na okres siedmiu lat. *Dyrektywa obronna* pozwala władzy kontraktującej na nałożenie wymagań oferenta w odniesieniu do bezpieczeństwa dostaw. Umożliwia umieszczanie w ofercie przetargowej specyficznych kryteriów dla potencjalnych dostawców, obejmujących m.in. bezpieczeństwo informacji, poufność, terminowość dostaw wystarczających ilości SpW i usług, aby zapewnić ciągłość dostępności utrzymania, napraw i modernizacji zdolności, szczególnie w czasie kryzysów i konfliktów zbrojnych⁸⁵. Wprowadza również klauzule dotyczące podwykonawstwa, co ma na celu wprowadzenie konkurencji do łańcucha dostaw głównych kontraktorów i dostawców zwiększając szanse na udział w danym przedsięwzięciu lokalnych podmiotów gospodarczych w drodze kolejnego, wolnego przetargu.

Tak elastyczny reżim dyrektywy obronnej pozwala jednocześnie państwom członkowskim na ochronę żywotnych interesów bezpieczeństwa narodowego zagwarantowanych w art. 346 TFUE. Teoretycznie *dyrektywa obronna* nie ogranicza wyłączeń wynikających z art. 346 TFUE, ale w praktyce interpretacja tego artykułu jest znacząco różna od dotychczasowej interpretacji art. 296 TWE, gdyż zaostrome zostają kryteria stosowania wyłączeń do poziomu niemal odnoszącego się do warunków stanu wojny. Powoduje to realne ograniczenie możliwości realizacji zamówień obronnych z pominięciem *dyrektywy obronnej*, a docelowo prawa zamówień publicznych. Wymaga też starannego i prawdziwego co do stanu faktycznego, indywidualnego uzasadnienia każdego przypadku zamówienia przyznanego z pominięciem prawa zamówień publicznych, poprzez udokumentowane wykazanie, że ze względu na podstawowy interes bezpieczeństwa nie było innej możliwości niż wybranie konkretnego dostawcy uzbrojenia, sprzętu wojskowego lub usługi i przyznanie mu zamówienia na dany system SpW⁸⁶.

W celu wsparcia państw członkowskich w procesie właściwej transpozycji przepisów *dyrektywy* do krajowych porządków prawnych, Dyrekcja Generalna ds. Rynku Wewnętrznego i Usług KE opracowała siedem not wyjaśniających w formie wytycznych dla poszczególnych obszarów jej stosowania, które poświęcono kolejno: zakresowi zastosowania dyrektywy obronnej, wyłączeniom, zamówieniom związanym z badaniami i rozwojem, bezpieczeństwu dostaw, bezpieczeństwu informacji, podwykonawstwu oraz offsetowi⁸⁷.

⁸⁵ A. Konarzewska, *Propozycje Komisji Europejskiej...*, s. 231–247.

⁸⁶ *Zamówienia w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa...*, s. 6.

⁸⁷ *Defence procurement*, European Commission, DG Markt. www.ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/rules/defence_procurement/index_en.htm (29 grudnia 2012).

W swoim raporcie z prawnej oceny poprawności transpozycji przez państwa członkowskie UE *dyrektywy obronnej* do narodowych porządków prawnych, Komisja Europejska stwierdza, że zmieniane dyrektywy 2004/17/WE i 2004/18/WE są ważnym elementem polityki KE w zakresie tworzenia europejskiego rynku obronnego i europejskich równych zasad konkurencji⁸⁸. KE podkreśla, że dotychczasowe zapisy ekonomicznie dyskryminowały potencjalnych oferentów. Tylko 4 państwa wdrożyły *dyrektywę* w całości w terminie, czyli do 21 sierpnia 2011 r. Po czym KE otwarła procedury naruszenia procedur – zgodnie z art. 258 TFUE – przeciwko 23 państwom, poprzez przesłanie im listów notyfikujących. Do lipca 2012 r. większość z 23 państw członkowskich, które wdrożyły *dyrektywę* dokonały tego poprawnie. Natomiast w stosunku do pozostałych czterech państw, w tym Polski, jeszcze we wrześniu 2012 r. KE skierowała wnioski do Trybunału Sprawiedliwości UE o nałożenie kar – w trybie art. 258 oraz 260 TFUE – za niewdrożenie *dyrektywy obronnej*. Finansowe skutki kary nałożonej przez KE mogłyby sięgać 70 tysięcy € dziennie za każdy dzień zwłoki od ogłoszenia wyroku przez Trybunał o niedopełnieniu przez Polskę obowiązków, aż do czasu wdrożenia *dyrektywy*⁸⁹. Raport KE stwierdza też, że większość państw również transponowała nie obowiązkowe klauzule dotyczące podwykonawstwa, które mają na celu wzmocnienie konkurencji w łańcuchu dostaw i stanowią sedno polityki KE. Komisja będzie kontynuować monitorowanie stanu transpozycji w zakresie zawartości i środków zapewniających pełną zgodność z prawem europejskim. Raport KE stwierdza ponadto, że zamówienia obronne są obecnie podmiotem zasad rynku wewnętrznego i tylko wyjątkowych wyłączeń od nich. Przez to państwa członkowskie są zobligowane do publikowania ogłoszeń o przetargach, stosowania zharmonizowanych procedur i wycofywania się z offsetu. Zapowiada w szczególności podjęcie działań w zakresie eliminacji stosowania offsetu, który nie wpisuje się w zasady traktatowe⁹⁰.

Druga z dyrektyw „pakietu obronnego” Komisji Europejskiej zaprezentowanych w 2007 r. to ***Dyrektywa nr 2009/43/WE w sprawie uproszczenia warunków transferów produktów związanych z obronnością we Wspólnocie***⁹¹, zwana *dyrektywą transferową*. Jej celem jest usunięcie barier w wewnątrzspółnotowej wymianie handlowej w dziedzinie obronności poprzez ujednoczenie przepisów dotyczących transferów wyrobów obronnych i poprawa skuteczności kontroli wywozu

⁸⁸ *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące transpozycji dyrektywy 2009/81/we w sprawie zamówień w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa* (COM(2012)565), Bruksela 10 października 2012.

⁸⁹ *Zamówienia publiczne: Komisja wnioskuje do Trybunału Sprawiedliwości o ukaranie Polski, Niderlandów, Luksemburga i Słowenii za brak wdrożenia zasad udzielania zamówień publicznych w dziedzinie obronności*, Komisja Europejska, Komunikat Prasowy IP/12/1020, Bruksela, 27 września 2012 r. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1020_pl.htm (29 grudzień 2012).

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/43/WE z dnia 6 maja 2009 r. w sprawie uproszczenia warunków transferów produktów związanych z obronnością we Wspólnocie* (Dz. Urz. UE L 146/1, 10 czerwca 2009).

przy uwzględnieniu celów bezpieczeństwa państw członkowskich, a przez to przyczynienie się do wzmocnienia rynku wewnętrznego, zmniejszenia obciążenia administracyjnego (ok. 400 mln € rocznie) i wyeliminowanie opóźnień w handlu osłabiających konkurencyjność podmiotów przemysłowych, wzmocnienia bazy przemysłowej UE w zakresie obronności oraz zwiększenia integracji. Poprzez wprowadzenie systemu kontroli, identyfikowalności i przejrzystości transferów, intencją KE w zakresie dyrektywy transferowej było ponadto zapewnienie by narodowe interesy bezpieczeństwa i polityczne państw członkowskich były uwzględnione w przypadkach ponownego eksportu danych systemów SpW oraz w zakresie ich bezpieczeństwa dostaw⁹².

Dyrektywa transferowa przewiduje uproszczenie narodowych systemów przyznawania europejskim przedsiębiorstwom sektora obronnego zezwoleń eksportowych – generalnych, globalnych i indywidualnych – na sprzedaż wyposażenia wojskowego oraz wzajemne ich uznawanie przez państwa członkowskie UE. Istniejące dotychczas narodowe unormowania prawne poszczególnych członków UE, regulujące transgraniczny zakup wyrobów obronnych były takie same zarówno dla pozostałych państw członkowskich UE, jak i państw trzecich. *Dyrektywę* stosuje się do tych produktów związanych z obronnością, które zostały wskazane w załączniku do tej dyrektywy, choć był on już dwukrotnie aktualizowany przez KE⁹³. Załącznik zawiera wykaz uzbrojenia dotyczący 22 głównych kategorii wyrobów przeznaczonych do użytku wojskowego, jak np.: broń strzelecka i lekka wraz z pociskami, czołgi i inne uzbrojone pojazdy wojskowe, wojenne jednostki pływające (nawodne lub podwodne), sprzęt opancerzony lub ochronny, statki powietrzne i bezzałogowe statki latające.

Raport KE z wdrożenia *dyrektywy transferowej* przez państwa członkowskie UE został opublikowany w czerwcu 2012 r.⁹⁴. Mając na uwadze, że transpozycja *dyrektywy transferowej* miała nastąpić do 30 czerwca 2011 r., wspomniano w nim o wszczęciu przez KE – na mocy art. 258 TFUE – postępowań w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego z powodu braku zawiadomienia, ówczesnie w odniesieniu do 7 państw członkowskich, które nie notyfikowały krajowych przepisów stanowiących transpozycję dyrektywy.

⁹² *Towards a European Defence Market*, D. Keohane (red.), „Chaillot Paper”, November 2008, no 113, EU ISS, Paris, s. 69.

⁹³ *Dyrektywa Komisji 2010/80/UE z dnia 22 listopada 2010 r. zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/43/WE w odniesieniu do wykazu produktów związanych z obronnością* (Dz. Urz. UE L 308/11, 24 listopad 2010.); *Dyrektywa Komisji 2012/10/UE z dnia 22 marca 2012 r. zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/43/WE w odniesieniu do wykazu produktów związanych z obronnością* (Dz. Urz. L 85/3, 24 marca 2012).

⁹⁴ *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące transpozycji dyrektywy 2009/43/WE w sprawie uproszczenia warunków transferów produktów związanych z obronnością w UE*, Komisja Europejska (COM(2012)359 final), Bruksela 29 czerwca 2012.

Wnioski

Pomimo pierwotnego ograniczenia obszaru działań Komisji Europejskiej do wyrobów podwójnego zastosowania, ta instytucja europejska chce – i zgodnie z jej deklaracjami będzie – podejmować się działań regulacyjnych w obszarze europejskiego rynku obronnego, widząc w tym korzyści dla wspólnego rynku⁹⁵. I rzeczywiście, w świetle działań podejmowanych przez Komisję Europejską w ciągu ostatnich dwóch dekad oraz kompetencji, które dodatkowo zyskała w ostatnich latach w odniesieniu do sektorach obronności i bezpieczeństwa, w chwili obecnej działania KE mogą doprowadzić do formalnego ustanowienia **europejskiej polityki przemysłowej sektora obronnego**. Co więcej, za pomocą dostępnych jej narzędzi prawnych i ekonomicznych, KE jest w stanie obecnie wymusić tworzenie **europejskiego rynku obronnego**.

Najnowszy komunikat KE z lipca 2013 roku wydaje się nawet zwiększać kompetencje KE w sektorze obronnym. Niemniej, wielokierunkowe propozycje inicjatyw przedstawione przez KE mają szansę otrzymać aprobatę podczas grudniowego posiedzenia Rady Europejskiej, w szczególności głosami tej grupy państw członkowskich UE, która skutecznie wstawi się za nimi mówiąc jednym głosem. Oznaczać większą koordynację, monitorowanie i przejrzystość działań państw członkowskich zarówno w aspektach prorozwojowych dla sektora obronnego, jak i zamówień obronnych i to w odniesieniu do dotychczasowych zasad traktatowych, których obecna interpretacja daje jedynie mniejsze możliwości ochrony podstawowych interesów bezpieczeństwa narodowego. Taka transformacja filozofii funkcjonowania UE jest istotna z punktu widzenia efektywności gospodarczej i technologicznej na poziomie Europy, a zwłaszcza dla osiągnięcia politycznych, gospodarczych i wojskowych celów UE. Jednak z perspektywy pojedynczego państwa członkowskiego, kwestia pan-europejskich przeobrażeń sektora obronnego zazwyczaj jest wprost proporcjonalnie ważna do rozmiaru rodzimego przemysłu obronnego. Można jedynie wyrazić nadzieję, że w przypadku ewentualnych dezintegracji regionalnych w Europie proces transformacji europejskiego sektora obronnego nie doprowadzi do wytworzenia grubych linii podziału między państwami, które bardziej i mniej skorzystały z wdrażania inicjatyw KE.

Generalnie, zmiana podejścia państw członkowskich UE w sprawie potrzeby dalszego zaangażowania KE ma swoje przyczyny malejącym poziomie wydatków obronnych, które nie pozwalają już na utrzymanie konkurencyjnej bazy technologiczno-przemysłowej sektora obronnego na poziomie narodowym będącej w stanie konkurować z koncernami zaa Atlantyku. Podejście prointegracyjne uznawane jest również jako logiczną konsekwencję ścisłej interpretacji zasad rynku wspólnotowego dla sektora obronnego w kontekście art. 346 TFUE.

Zatem zainicjowane przez Komisję Europejską działania stopniowo, ale konsekwentnie zmieniają środowisko europejskiego sektora obronnego ze stanu przemy-

⁹⁵ D. Calleja-Crespo, P. Delsaux, *Defending European defence: The Commission's role*, Bepa Monthly Brief, Bureau of European Policy Advisors, European Commission, marzec 2012, nr 54, s. 6–7.

słu „ochranianego” i rynków rozdrobnionych narodowo do formy ogólnoeuropejskiego rynku obronnego, prowadzonego w kierunku współpracy transgranicznej i zawiązywania partnerstw celem wzrostu efektywności działań UE jako całości, racjonalizacji i specjalizacji oraz właściwego wykorzystania efektu konkurencyjności podmiotów europejskich w skali świata.

Bibliografia

Publikacje zwarte:

- Chyłkowski H., Wieczorek P., *Proces restrukturyzacji krajowego przemysłu obronnego w latach 1990–1997 na tle zmian zachodzących w sektorze zbrojeniowym europejskich państw NATO*, AON, Warszawa 1998.
- Koutrakos P., *Trade, Foreign Policy and Defence in EU Constitutional Law. The legal regulation of sanctions, exports of dual-use goods and armaments*, Hart Publishing, Oxford 2001.
- Kurinia S., *Współczesna brytyjska myśl obronno-ekonomiczna*, AON, Warszawa 2000.
- Rdzanek G., *Eurosamoloty. Trudne początki europejskiej współpracy zbrojeniowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Stankiewicz W., *Konwersja zbrojeń: oczekiwania i fakty*, Bellona, Warszawa 1999.
- Szlachta M., *Restrukturyzacja i konwersja przemysłu zbrojeniowego Francji w latach 1989–2002* (rozprawa doktorska), AON, Warszawa 2000.
- The path to European Defence*, Wogau K. von (red.), Maklu, Antwerpia 2004.
- Unia Europejska. System prawny, porządek instytucjonalny, proces decyzyjny*, Barcz J. (ed.), KSAP – Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2009.
- Wieczorek P., *Perspektywy współpracy Polski z państwami NATO w sferze przemysłu obronnego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa–Toruń 1998.
- Wieczorek P., *Członkostwo Polski w NATO. Aspekty ekonomiczno-finansowe*, WSZiM, Warszawa 1998.
- Wieczorek P., *Przemysł obronny państw NATO w nowych realiach polityczno-wojskowych i ekonomicznych*, PISM, Warszawa 1994.

Artykuły i analizy:

- Anticipating restructuring in the European Defence Industry*. O. Bergstrom (red.), BIPE, Paris, March 2008.
- Calleja-Crespo D., Delsaux P., *Defending European defence: The Commission's role*, Bepa Monthly Brief, Bureau of European Policy Advisors, European Commission, marzec 2012, nr 54.
- Cameron F., Quille G., *ESDP: The State of Play*, EPC Working Paper nr 11, European Policy Centre, Brussels, September 2004.
- Hooper N., Cox N., *The European Union Konver programme*, „Defence and Peace Economics”, 1996, vol. 7, nr 1.
- Konarzewska A., *Propozycje Komisji Europejskiej w sprawie europejskiego rynku uzbrojenia*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2008, nr 7–8.

- Komisja Europejska, *Study on the Development of a European Defence Technological Industrial Base. Main report* (Studium wykonane przez TNO Quality of Life, FOI, HCSS, CDE i FRS), Bruksela, wrzesień 2009.
- Komisja Europejska, *Study on the Nature and Impacts of Barriers to Trade with the United States for European Defence Industries. Final report* (Studium wykonane przez Decision Etudes Conseil i U.S.-Crest), Bruksela, grudzień 2009.
- Komisja Europejska, *Study on the Impact of Emerging Defence Markets and Competitors on the Competitiveness of the European Defence Sector – FWC Sector Competitiveness Studies. Final Report* (Study carried out by ECORYS SCS Group), Brussels, 12 February 2010.
- Komisja Europejska, *Study on the industrial implications in Europe of the blurring of dividing lines between Security and Defence. Final Report* (Studium wykonane przez Istituto Affari Internazionali, Manchester Institute of Innovation Research i Institut des Relations Internationales et Strategiques), Bruksela, 15 czerwiec 2010.
- Komisja Europejska, *FWC Sector Competitiveness Studies – Competitiveness of the EU Aerospace Industry with focus on: Aeronautics Industry. Within the Framework Contract of Sectoral Competitiveness Studies – ENTR/06/054* (Studium wykonane przez ECORYS Research and Consulting), Rotterdam, 15 grudzień 2009.
- Komisja Europejska, *A comprehensive analysis of emerging competences and skill needs for optimal preparation and management of change in the EU defence industry* (Studium wykonane przez Eurostrategies), Bruksela maj 2009.
- Komisja Europejska, *Study on State Control of Strategic Defence Assets (EUROCON). Draft mid-term interim report*, Komisja Europejska (Studium wykonane przez Manchester Institute of Innovation Research, Kemmler Rapp Böhlke, Institut de Relations Internationales et Stratégiques, Istituto Affari Internazionali, Natolin European Centre), kwiecień 2010 (niepublikowany).
- Komisja Europejska, *Study on the Competitiveness of European SMEs in the defence sector* (Studium wykonane przez Europe Economics), Bruksela 5 listopad 2009.
- Marcinkowski Cz., *Europejski rynek broni: jednolity czy konkurencyjny?*, „Kwartalnik Bellona”, 2007, nr 2.
- Mawdsley J., *The Gap between rhetoric and reality: Weapons Acquisition and ESDP*, Bonn International Center for Conversion (BICC), Bonn 2002.
- Mörth U., *Competing frames in the European Commission – the case of the defence industry and equipment issue*, „Journal of European Public Policy”, 2000, vol. 7, nr 2.
- Mörth U., *Framing the defence industry equipment issue – the case of the European commission*, SCORE Rapportserie, 1999, no 1.
- Pacula P., Cichocki B., Konarzewska A., Niewiadomski Ł., *Amerykańska ustawa o inwestycjach zagranicznych i bezpieczeństwie narodowym a podobne uregulowania w Unii Europejskiej, Rosji i Chinach*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2008, nr 7–8.
- Pałka W., *Liberalizacja europejskiego rynku obronnego i polski przemysł obronny*, „Kwartalnik Bellona” nr 1/2011.
- Prospects on the European Defence Industry*, Defence Analysis Institute, Athens 2003, s. 17–18.
- Schmidt B., *Armaments cooperation in Europe*, ISIS, January 2005.
- Towards a European Defence Market*, D. Keohane (red.), „Chaillot Paper”, November 2008, no 113, EU ISS, Paris.

Turczyński P., *Przemysł zbrojeniowy Unii Europejskiej na początku XXI wieku*, „Polska w Europie”, 2004, no 3 (47).

Zamówienia publiczne: Komisja wnioskuję do Trybunału Sprawiedliwości o ukaranie Polski, Niderlandów, Luksemburga i Słowenii za brak wdrożenia zasad udzielania zamówień publicznych w dziedzinie obronności, Komisja Europejska, Komunikat Prasowy IP/12/1020, Bruksela, 27 września 2012 r.

Zamówienia w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa, Urząd Zamówień Publicznych, Warszawa 2011.

Dokumenty UE:

Fergusson A., *Report on Arms Procurement within a Common Industrial Policy and Arms Sales*, Parlament Europejski, 1-455/83, 27 czerwiec 1983, Luksemburg.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/43/WE z dnia 6 maja 2009 r. w sprawie uproszczenia warunków transferów produktów związanych z obronnością we Wspólnocie (Dz. Urz. UE L 146/1, 10 czerwiec 2009).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/81/WE z dnia 13 lipca 2009 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania niektórych zamówień na roboty budowlane, dostawy i usługi przez instytucje lub podmioty zamawiające w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa i zmieniająca dyrektywy 2004/17/WE i 2004/18/WE (Dz. Urz. UE L 216/7, 20 sierpień 2009).

Dyrektywa Komisji 2010/80/UE z dnia 22 listopada 2010 r. zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/43/WE w odniesieniu do wykazu produktów związanych z obronnością (Dz. Urz. UE L 308/11, 24 listopad 2010.);

Dyrektywa Komisji 2012/10/UE z dnia 22 marca 2012 r. zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/43/WE w odniesieniu do wykazu produktów związanych z obronnością (Dz. Urz. L 85/3, 24 marzec 2012).

Dyrektywa 2004/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi (Dz. Urz. UE L 134/114, 30 kwiecień 2004). *Dyrektywa 2004/17/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych* (Dz. Urz. UE L 134/1, 30 kwiecień 2004).

Dyrektywa Rady nr 92/50/EWG z dnia 18 czerwca 1992 r. dotycząca koordynacji procedur w zakresie udzielania zamówień publicznych na usługi (Dz. Urz. WE L 209/1, 24 lipiec 1992).

Dyrektywa Rady nr 93/36/EWG z dnia 14 czerwca 1993 r. dotycząca koordynacji procedur w zakresie udzielania zamówień publicznych na dostawy (Dz. Urz. WE L 199/1, 9 sierpień 1993).

Dyrektywa Rady nr 93/37/EWG z dnia 14 czerwca 1993 r. dotycząca koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane (Dz. Urz. WE L 199/54, 9 sierpień 1993).

Dyrektywa Rady nr 93/98/EWG z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz. Urz. WE L 290/9, 24 listopada 1993).

- Komisja Europejska, *Komunikat interpretacyjny w sprawie stosowania artykułu 296 TWE w obszarze zamówień obronnych* (COM(2006)779 final), Bruksela, 7 grudnia 2006.
- Komisja Europejska, *Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady koordynującej procedury udzielania niektórych zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa* (COM(2007)766).
- Komisja Europejska, *Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady koordynującej dotyczącej uproszczenia zasad i warunków transferu produktów związanych z obronnością w ramach Wspólnoty* (COM(2007)765).
- Komisja Europejska, *Zielona Księga. Zamówienia publiczne w dziedzinie obrony* (COM(2004)608), Bruksela 23 września 2004.
- Komisja Europejska, *STAR 21 – Creating a coherent market and policy framework for a vital European industry* (Raport opracowany przez *The European Advisory Group on Aerospace*), Bruksela lipiec 2002. www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/aerospace/files/report_star21_screen_en.pdf (14 lipiec 2013).
- Komisja Europejska, *Communication on a comprehensive strategy to strengthen Europe's defence sector – indicative roadmap*, Bruksela październik 2012.
- Komunikat Komisji Europejskiej, *W kierunku bardziej konkurencyjnego i wydajnego sektora obronności i bezpieczeństwa* (COM(2013)542 final), Bruksela, 24 lipiec 2013.
- Komisja Europejska, *Commission staff working document on defence accompanying the document Communication Towards a more competitive and efficient defence and security* (SWD(2013) 279 final), Bruksela 24 lipiec 2013.
- Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *A Coherent Framework for Aerospace – a Response to the STAR 21 Report*, Komunikat Komisji Europejskiej (COM/2003/600 final), Bruksela 13 październik 2003.
- Komunikat Komisji Europejskiej, *A strategy for a stronger and more competitive European defence industry* (COM(2007)764), Bruksela, 5 grudnia 2007 r.
- Komisja Europejska, *Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady koordynującej procedury udzielania niektórych zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa* (COM(2007)766), Bruksela 5 grudnia 2007.
- Komisja Europejska, *Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady koordynującej dotyczącej uproszczenia zasad i warunków transferu produktów związanych z obronnością w ramach Wspólnoty* (COM(2007)765), Bruksela 5 grudnia 2007.
- Komunikat Komisji Europejskiej, *Think Small First. A Small Business Act for Europe (SBA)* (SEC(2008) 2101; SEC(2008) 2102), Bruksela 25 czerwiec 2008.
- Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające „Horyzont 2020” – program ramowy w zakresie badań naukowych i innowacji* (COM(2011)809; 2011/0401(COD)), Bruksela 30 listopad 2011.
- Komunikat Komisji Europejskiej, *Projekt przewodni strategii „Europa 2020” – Unia innowacji* (COM(2010)546), Bruksela, 10 październik 2010;
- Komisja Europejska, *Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające zasady uczestnictwa i upowszechniania dla programu „Horyzont 2020” – programu ramowego w zakresie badań naukowych i innowacji (2014–2020)* (COM(2011)810; 2011/0399(COD)), Bruksela 30 listopad 2011, art. 2, pkt 1, ppkt 13, s. 12.

- Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Zamówienia przedkomercyjne: wspieranie innowacyjności w celu zapewnienia trwałości i wysokiej jakości usług publicznych w Europie* (COM(2007)799 final), Bruksela 14 grudzień 2007.
- Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Polityka w zakresie sektora bezpieczeństwa – Plan działania na rzecz innowacyjnego i konkurencyjnego sektora bezpieczeństwa* (COM(2012)417 final), Bruksela, 26 lipiec 2012.
- Komunikat Komisji Europejskiej, *EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat Komisji Europejskiej (COM(2010)2020 final), Bruksela, 3 marzec 2010.
- Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Zintegrowana polityka przemysłowa w erze globalizacji – Konkurencyjność i zrównoważony rozwój na pierwszym planie* (COM(2010)614 final), Bruksela, 28 październik 2010.
- Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego dotyczący wyników konsultacji rozpoczętych po opublikowaniu zielonej księgi w sprawie zamówień publicznych w dziedzinie obrony oraz przyszłych inicjatyw komisji (COM(2005)626 final), Bruksela 6 grudzień 2005.
- Komunikat Komisji Europejskiej, *The challenges facing the European defence-related industry: a contribution for action at European level* (COM(96)10 final), Bruksela, 24 styczeń 1996.
- Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Implementing European Union strategy on defence-related industries* (COM(97) 583 final), Bruksela, 4 grudzień 1997.
- Komunikat Komisji Europejskiej *European defence – Industrial and market issues – Towards an EU Defence Equipment Policy* (COM/2003/0113 final), Bruksela, 11 marzec 2003.
- Komunikat Komisji Europejskiej, *Silniejszy przemysł europejski na rzecz wzrostu i ożywienia gospodarczego. Aktualizacja komunikatu w sprawie polityki przemysłowej*, (COM(2012) 582 final), Bruksela 10 października 2012.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego, *European defence-related industries* (P5_TA(2002)0172), Strasbourg 10 kwiecień 2002.
- Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1251/2011 z dnia 30 listopada 2011 r. zmieniające dyrektywy 2004/17/WE, 2004/18/WE i 2009/81/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do progów obowiązujących w zakresie procedur udzielania zamówień (Dz. Urz. UE L 319/43, 2 grudzień 2011).
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1177/2009 z dnia 30 listopada 2009 r. zmieniające dyrektywy 2004/17/WE, 2004/18/WE i 2009/81/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do progów obowiązujących w zakresie procedur udzielania zamówień (Dz. Urz. UE L 314/64, 1 grudzień 2009).
- Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące transpozycji dyrektywy 2009/43/WE w sprawie uproszczenia warunków transferów produktów związanych z obronnością w UE, Komisja Europejska (COM(2012)359 final), Bruksela 29 czerwiec 2012.

Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące transpozycji dyrektywy 2009/81/we w sprawie zamówień w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa (COM(2012)565), Bruksela 10 października 2012.

Sprawozdanie w sprawie wdrażania wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (na podstawie sprawozdania rocznego Rady dla Parlamentu Europejskiego na temat wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa) (A7-0357/2012; 12562/2011–2012/2138(INI)), Parlament Europejski (Sprawozdawca: Arnaud Danjean), Bruksela 31 października 2012.

Wyciąg z Decyzji Rady 255/58 z dnia 15 kwietnia 1958 r., Rada Unii Europejskiej (14538/4/08 REV4), 26 listopada 2008 r.

Źródła internetowe:

Conferences on small and medium sized enterprises in the defence sector, DG Enterprise and Industry, European Commission

http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=3445&lang=pl

Defence procurement, European Commission, DG Markt.

[www.ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/
/rules/defence_procurement/index_en.htm](http://www.ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/rules/defence_procurement/index_en.htm)

Europejska polityka przemysłu obronnego. Komisja Europejska.

www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/defence-industrial-policy/index_en.htm

Dyrektoriat Generalny ds. Przedsiębiorstw i Przemysłu w Komisji Europejskiej.

www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/documents/index_en.htm

European Defence Standards Reference System (EDSTAR).

www.eda.europa.eu/EDSTAR/home.aspx